

ÉDES ANYANYELVÜNK

XIV. ÉVFOLYAM

1991. JANUÁR-MÁRCIUS

ÁRA: 25 FORINT

A tartalomból

Grétsy László:
Nyelvében él a nemzet?

Szathmári István:
A Károli-biblia titka

Kiss Ágnes:
**Szleng és
választékosság a
Magyar Narancsban**

Tolcsvai Nagy Gábor:
Zimmer verlag

Büky László:
Texturált szójakocka

Pásztor Emil:
Ötszáz velszi bárd

Deme László:
**A Magyar Rádió Nyelvi
Bizottságáról**

M. Korchmáros Valéria:
Nyelvtan és irodalom

Lucza Katalin:
**Az anyanyelvi nevelés
száz napja**

Szende Aladár:
**Az Anyanyelvápolók
Szövetségének
közgyűlése**

Zágonban – másodszor

Szeptember végén több híradás jelent meg azokról a szép ünnepekről, amelyeket Mikes Kelemen születésének háromszázadik évfordulójára szervezett-rendezett Erdélyben a Mikes Kelemen Emlékbizottság. Az ünneppsorozatnak két központja volt. Az első Sepsiszentgyörgy, ahol szeptember 22-én egy nagyszabású tudományos ülészakon kiváló kutatók egész sora számolt be Mikes Kelemen életművére vonatkozó bűvárkodásának eredményeiről; a második Zágon, Mikes szülőfaluja, ahol is szeptember 23-án többszörös ünnepi megemlékezés volt: templomi ökumenikus istentisztelet, politikai nagygyűlés, emléktáblakioszorítás és még sok egyéb.

Számomra azért is öröm volt, hogy részt vehettem ezeken az ünnepeken, mert harminkét évvel ezelőtt volt már egy emlékezetes találkozásom Zágonnal, Zágon népével és Mikes Kelemen emlékével.

Nyelvjáráskutató úton voltunk Erdélyben Benkő Loránddal: a magyar nyelvjárások térképe számára gyűjtöttünk anyagot; így jutottunk el Zágonba is, 1958. június 18-án. A fogadtatás – túlzás nélkül mondhatom – akkor is feledhetetlen volt. Ünnepi sokaság köszöntött bennünket a tancsházánál, majd együtt vonultunk ki Mikes emlékművéhez, ahol is ének, szavatok, beszédek hangzottak el, Mikest idézve, Mikes élő örökségére utalva. S a következő napok szakmai munkája sem feledtette el velünk a fogadtatás érzelmi hőfokát; ébren tartotta ezt a velünk találkozó szíves szava, meleg tekintete, s az, hogy szállásunk mindig tele volt friss virággal. Meg-megjelent valaki, s szótlanul egy pár szál virágot tett le az asztalra vagy valamelyik ágyra, székre. Igazán elmondhattuk mi is, amit Rákóczi kamarása írt kedves nénjének, s amit én is idéztem az emlékműnél, a két „cserefa” közelében:

Úgy szeretem már Rodostót, hogy el
nem feledhetem Zágont.

Érthető hát, hogy saját személyes élményeim felújítására is szerettem volna ezt az alkalmat felhasználni. Magammal vittem egykori feljegyzéseinket s néhány akkor, 1958-ban készült fényképet, s a délutáni közös ebédről megszökve elkísértettem magam az ősi szóval *Sáska tízes*-nek nevezett falurészbe, ahol több mint három évtizede néhány családnál a zágoni nyelvjárásról beszélgettünk. Nem részletezem: végül is találkoztam több egykori adatközlőmmel, természetesen azokkal, akik akkor még fiatalok voltak. Aztán közösen lapozgattuk a régi füzeteket mintegy ellenőrzésképpen: jól, helyesen írtuk-e fel akkoriban az „adatokat”, meg hogy nem változott-e azóta a zágoni nyelvjárás.

Újra előszedtük azokat a szavakat, amelyek annak idején legjobban megleptek, mert más vidéken – meg a köznyelvben is – egészen mást jelentenek, mint itt. Például a *hurut* szó, amely a nyálkahártya-gyulladás népszerűbb neve a mai köznyelvben, szófaja szerint főnév; itt viszont ige: valaki *hurut* azt jelenti, valaki *köhög*. Igen régi szó különben ebben a jelentésben is. Itt van aztán a *gaj*; itteni jelentése: *göröngy*. A bőrön levő pattanást, kiütést itt *szökés*-nek mondták és mondják. Újra megkérdeztem, milyen a *lenge* víz; egyértelmű volt a válasz: a se hideg, se meleg, tehát a – langyos.

A vidám beszélgetés és az emlékek idézése során felötlött bennem, vajon van-e különbség a régi és a mostani találkozás között. Már tudniillik nyelvi vonatkozásban. (Mert egyébként nem kétséges, hogy van, s nem is csekély!) Nos, mintha a helyi, tősgyökeres nyelvi formák néha háttérbe szorulnának a köznyelvi formák mögött. Legalábbis a kérdés első pillanataiban. Nyilván erő-

ÉDES ANYANYELVÜNK

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának, a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, az Anyanyelvpolók Szövetségének és a Széchenyi Társaságnak a támogatásával.

A szerkesztőbizottság elnöke:
Lőrincze Lajos

Szerkesztőbizottság:
Deme László
Fábián Pál
Halasy-Nagy Endre
Rácz Endre
Tolcsvai Nagy Gábor

Felelős szerkesztő:
Bencédy József

Helyettese:
Grétsy László

Szerkesztőség:
Budapest VII.,
Kazinczy u. 23-27.
1364 Budapest, Pf. 122.

Kiadja:
a Széchenyi Társaság

Felelős kiadó:
Dr. Rubovszky András

Előfizethető:
a Széchenyi Társaságnál,
Sobieski János u. 40. I. e. 1.
közvetlenül vagy postautalványon.
Megjelenik negyedévenként.
Egy szám ára: 25 Ft.

Előfizetési díj: egy évre 100 Ft
Kárpátalján: 10 rubel
Szlovákiában: 50 korona
Erdélyben: 100 lej
a Vajdaságban: 25 dinár
Burgenlandban: 20 schilling

Előfizethető:
Kárpátalján:
a KMKSZ
Beregszászi Járási Szervezeténél
295510 Beregszász, Pf. 90

Jugoszláviában:
Horvátországi Magyarok Szövetsége
Elnöksége
54000 Osijek,
Partizanski trg. 3/II.

Felvidéken:
Csehszlovákiai Magyarok
Anyanyelvi Társasága
81557 Bratislava
Nám. 1. mája 10-12.

HU ISSN 0139-9457

Készítette:
CERBERUS Kft.
1054 Budapest,
Kálmán I. u. 23.
Telefon: 13-23-511
Felelős vezető:
a kft. ügyvezető igazgatói

sődött azóta – a rádió, az újságok hatásaként – a köznyelv, a közös nyelvi formák befolyása. De azután hamarosan és kedves mosollyal megállapították, hogy a *csikó* itt bizony *csitkó*, s *pityókát* főznek a *spórhelten*, esetleg a *pestajján*, azaz a szabadtűzhelynél, nem krumplit vagy pláne burgonyát. És a kedves kis tuskés állatka nem sün, hanem *szórdisznyó*, a kisgida meg *kecskeolló*, s az egér: *féreg*. (Az *ó*, *ő*, *é* a zágoni nyelvjárásban diftongus, kettős magánhangzó formájában él. A pontos jelölést itt elhagytam, mert megnehezítené az olvasást.) A kedves Benedek Elek (sokunknak Elek apó) meséinek hangulatát idéző *kujak*, *kujakomnyi* (= ököl, öklömnny) szót is csak többszöri kérdés után ismerték fel és el. (Nyilván meghökkentek volna, ha megmondom, hogy a *kujak* egészen közeli rokona a *kulák*-nak...) A *-sza*, *-sze* nyomósító szó meglétét pedig (amelyet a köznyelv főként a *nosza*, *nesze* szóban őriz) hiába is próbáltam volna kérdéssel tisztázni, de a beszélgetés során többször is előkerült: *mutassadsza*, *csináldsza jól*, *aggyadsza ide*, *huzdsza* elébécse...

Több alkalommal figyelmeztettek rá, főként a férfiak, hogy igen, igen,

úgy mondjuk, ahogy felírták, *bács*, *pakulár*, *esztena*, de ezek – román szók! Magyarul másként kellene mondani! Végül is megegyeztünk abban, hogy ezeket is joggal vallhatják magukénak, olyan igazán kedves, hangulatos és régi – szintén román eredetű – szavakkal együtt, mint az *áfonya*, a *kaláka* vagy a *cimbora*. Az együttélés során kölcsönösen tanulunk egymástól, ez a dolgok rendje, a jószomszédság természetes velejárója. Mi is visszaadtuk a kölcsönt, vagy – több esetben – mi kezdtük a kölcsönadást, ilyen szavakkal, mint *bíró*, *város*, *szállás*, *puszta*. Meg Mikés Kelemen is használ „hazai” román eredetű szavakat; egyik levelében például *szokotál* igét olvassuk, amely azt jelenti: számlál, számít. Abban a levelében, amelyben így emlegeti a régi otthon: *a mi édes tündér hazánk*. Megegyeztünk szépen, hogy a „szócsere” is a kívánatos jó együttélés jele, következménye lehet. Ahogy erről a délelőtti istentiszteleten – más vonatkozásban – a különböző felekezetek képviselői – református, katolikus, ortodox egyházi vezetők is bizonyosságot tettek.

Lőrincze Lajos

Tartalom

Lőrincze Lajos: Zágonban – másodsor	1
Szilágyi Ferenc: „Szép, s értelmes magyarság”	3
Szathmári István: A Károli-biblia titka	4
Grétsy László: Nyelvében él a nemzet?	5
M. Korchmáros Valéria: Nyelvtan és irodalom	6
F. Kovács Ferenc, Fábián Pál: Meditáció a sorvégi elválasztásról	6
Kiss Ágnes: Szleng és választékosság a Magyar Narancsban	7
Pásztor Emil: Ötszáz velszi bárd	8
Richly Gábor: Áruzkodó önletrajz	8
B. G.: Bolti udvariasság	8
Büky László: Texturált szójakocka	9
Tiszaváry Ervin: Az eltorított tagadás	9
Holczer József: Ne higgy a higyj-nek!	10
A Huszita Biblia	11
Tolcsvai Nagy Gábor: Zimmer verlag	12
Thimar Márta: Az amerikai magyarok nyelvhasználatáról	12
Bán Ervin: Magyarosított(?) nevek	13
Balabán Péter: Azok az idegen szavak	13
Zimányi Árpád: Fotogén fotómodell	13
Lucza Katalin: Az anyanyelvi nevelés száz napja	14
Graf Rezső: Ágoston Mihály: Rendszerbomlás?	14
Szende Aladás: Gyors hír az Anyanyelvpolók Szövetségének közgyűléséről	15
Szűts László: Megújulóban a Szarvas Gábor nyelvművelő napok	15
Postaláda	16
Graf Rezső: „Akiknek nemzeti ismérve, hogy a magyar nyelvhez ragaszkodnak”	16
Deme László: A Magyar Rádió Nyelvi Bizottságáról	17
Pontozó	18
T. N. G.: Götz László: Keleten kél a nap	19
Balázs Géza: „Hungary – no taxiland”	20
Rozsly György: FKGP kontra FKGP	20

„Szép, s értelmes magyarság”

A 300 éves Mikes Kelemen tolla nyomában

Az 1990-ben megünne-
pelt Mikes-évforduló nem
volt pusztá kegyeleti meg-
emlékezés. A „legerdélyibb
erdélyi” fő műve, a *Törökor-
szági levelek* ma is lebilin-
cselő, élvezetes olvasmány,
több mint harmadfélszáz év
távolságból. Hogy mi a va-
rázsza titka?

Kultsár István író, lap-
szerkesztő, aki a Rodostó-
ból jó néhány évtizedes ké-
sésével, kalandos úton ha-
zatért kéziratot 1794-ben
Szombathelyen kiadta, a
munka első bírálójaként ezt
írta a Kegyes Olvasóhoz
címezett előszavában: „gyö-
nyörködhetsz a vidám szív-
nek, a friss elmének barát-
ságos nyájaskodásában,
és abban a szép, s értel-
mes Magyarságban, mely-
lyel a különféle dolgokat
oly kellemetesen kifejezte
a szerző, hogy az ő leveleit
kiki érdemeseknek tarthatja
a kiadásra”.

Hanem lássuk köze-
lebről is a 300 éves író
nyelvi varázsának titkát!

Kezdjük a gazdagság-
gal, a székely tájszavakkal!
A sok tojásévostól – írja
egyik levelében – „mintha
pislenek járnának a gyom-
rában”. A *pislen* a tájszótá-
rak szerint székely tájszó, s
azt jelenti, mint köznyelvi
párja, a *pipi*, vagy tájnyelvi
rokona, a *pisze*, *piszelle*,
vagyis az értelme 'csibe,
kiscsirke', s hangutánzó, il-
letve állathívogató eredetű.
(A *pislen* különben már a
moldvai Tatos városában
készült ún. Huszita Bibliá-
ban előfordul, 1416-ban:
"miként a tik gyűjti egybe ő
pislenit".) A *felszokotál* ige
szintén erdélyi tájszó, a
XVII. század derekán tűnik
föl írásos emlékeinkben,
román eredetű, s annyit tesz:
'számlál, összeszámlál':
"Talán nem is hazudok, ha
mondom, hogy több két
[fog] száz tojásnál napjá-
ban. *Szokotálja fel* ked
egész bőjtön, és a négy
után tegyen ked három cí-
rát, meglátja ked, hogy né-
gyezerre megyen." A *cifra*
eredetileg azt jelentette – s

Mikesnél is azt jelenti – 'ul-
la, a zérót jelentő szám-
jegy'. (Ez a *cifra* ebben a
jelentésében végső soron
arab eredetű: onnan terjedt
el a XIII. században a latin
matematikai szaknyelvben,
de már a XVI. század elején
feltűnik 'díszes, cikornyás'
jelentése is nyelvünkben; s
ez érthető, ha tekintetbe
vesszük a nulla alakját, amit
díszítésül gyakran használ-
tak: „*kicifrálták*” vele a raj-
zokat, ábrákat, ékszereket.)

Másik levelében fordul
elő a latin eredetű, de saját-
ságosan erdélyi tájszóvá
lett *cinterem* (a 'temető' je-
lentésű *coemeterium*-ot ún.
népetimológia kapcsolta a
nyelvújítók által fölelevení-
tett, szláv eredetű *terem*
'csarnok' szavunkhoz):
„Édes néném, amég élünk,
addig csak magunkban
hordozzuk a természetet,
és az oldalcsontunkot csak
kell szeretnünk, vagy akar-
juk, vagy sem. Édes oldal-
csontból való néném, arra
vigyázzon kéd, hogy a
csont egészséges legyen,
és *cinteremben* ne vigyék.”
Erdélyi tájszó a *dölenkez* is:
„A tálak is kezdenek tán-
colni, mi is *dölenkezünk*” –
írja a földindulásról a XXVI.
levelében. A 'girhes, görbe-
hátú' jelentésű *kacsiba*
szintén székely szó: „jöt-
tünk, amint jöhettünk, ki jó,
ki *kacsiba* lovakon” – olvas-
suk a III. levelében (össze-
függ a *kacsaringós*, *kacs-
marog* szóval). Rokon vele
a szintén 'girbegurba' jelen-
tésű s hasonlóan hangfestő
eredetű *kokány* is; a neve-
zetes XXXVII. levelében,
amely azzal a meghatón
szép vallomással kezdődik:
„*Úgy szeretem már Rodos-
tót, hogy el nem felejthetem
Zágont*”. A gyapottermesz-
téstől írja itt: „gyapotat pe-
dig *sohult* [sehol] annyit
nem vetnek, mint itt, és a
gyapotból való kereskedés
itt igen nagy, Torda várme-
gyében gondolom, hogy
megteremne, de a mi *ko-
kány* földünkön elegendő
melege nem volna”. Olykor
néprajzi érdekű adatok ke-

rülnek tollára, mint pl. a víz-
ben vető *hétfő* elnevezés,
amely a húsvéthétfő neve, s
a húsvéti locsolásra, eredet-
ileg "vízbe mártásra" utal
(a LXXVIII. levelben).

S ez a szemléletes elne-
vezés átvezet bennünket a
Mikes által kedvel és szí-
vesen használt népi szólá-
sokhoz.

Az idő a bujdosásban
rákháton jár – vagyis las-
san, visszafelé; ez nem Mi-
kes egyéni leleménye, a kö-
zös nyelvi kincsből merített,
akárcsak amikor így kezdi
CXXIV. levelét: „Bezzeg né-
ném, nyertünk mi a válto-
zásban, *mint Bertók a csík-
ban*”; s mivel ez a szólás
annyit jelent, hogy 'ugyan
rajta vesztettünk a dolgon',
nem csoda, hogy a sanya-
rú helyzetbe került író szíve-
sen él ezzel a nyereséget em-
legető s veszteséget kifejező for-
dulattal, könnyei közt mo-
solgató humorizálásában.
De egész kis szólástárát ál-
líthatunk össze levelei nyo-
mán; csak úgy mutatóba:
„*Reá kell az embernek tar-
tani magát, valamint a kom-
pódi nemes asszonyoknak;
Nem lesz mindenkor pap-
sajtja; Nem oda Buda! Ki-ki
a maga kádjáról dézmál;
Igen messze esett alma fá-
jától; Nem akarásnak nyö-
gés a vége; Ide hagyom
őket, mint Szent Pál az olá-
hokat.*” Ezek a nyelv le-
leményei, de megvannak sa-
ját írói, költői leleményei is.
A közlegő halált finoman,
szemléletesen így jelzi, Ber-
csényinéről írva: „idős ko-
rában is mindenkor piros
ábrázatja volt, de mostaná-
ban egészen elhaloványo-
dott, és maga is veszi ész-
re, hogy nemsokára *leka-
szálják a szénát*” (a XLVII.
levelben). A fejedelem halá-
láról viszont ezt írja: „kivev
Isten a bujdosók közül s a
*mennyei lakodalomba vit-
te*”.

Gyakran még nyelvi já-
tékra is futja tőle. A *Rodos-
tó: ostorod* anagramma
ugyan a XXXVI. levél szerint
nem tőle, hanem Bercsényi
úrtól származik, a VI. level-

ben azonban ő maga csi-
nál elmés szójátékokat a
(különben azonos eredetű)
holnap és *hónap* szóval,
amelyeket ráadásul akkor
még egyformán is írtak: „A'
való, ad a török biztató
szót, de végit nem lehet lát-
ni a véle való végezésnek.
Abban a retentő halogatás
– holnap – hólnap – az a
holnap hat *hólnapra* halad.”
A humor, az a kedves, nyá-
jas (ön)ironizálás, a dolgok
áttételes, „csavaros” meg-
közelítése teszi oly vonzón
egyénivé írásművészetét.
Az idézett *Úgy szeretem
Rodostót, hogy el nem fe-
lejtem Zágont* nem áll
egyedül leveleiben: „A
nagy vígasságban csak su-
hajtunk s olyan jó kedvünk
van, hogy majd meghalunk
bűnkben.” (LVII.) „A más
sorsát, tisztességét, előmen-
telét, udvarházát nem iri-
gyeljük. Gondolom, hogy
más sem irigylí a mienket”
(CLXV.)

Azt sem hagyhatjuk em-
lítés nélkül, hogy a deákizá-
ló században szinte egyet-
len fölösleges idegen szó
nélkül vetette papírra szava-
it: „megmenti tisztaságát,
becsületét a kemény, de
szűz és erős magyar nyelv-
nek századokra” – ahogy
Ady Endre írta.

Bár műve az egész ma-
gyarsághoz szól, nem vé-
letlen, hogy szűkebb hazája
írói, Tamási Aron (aki 1935-
ben művészi levélutánpolat-
ban méltatta nagy földije
írói és emberi erőit), Sütő
András olyan mélyen
merítettek nyelvi kincseiből.
Sütő Andrásnál szebben
aligha határozhatnánk meg
személyes lírával átszőtt le-
veleinek nyelvi, emberi érté-
két: „Ő Zágont sírta vissza,
rabságában a szülőföld
aranybilincset. Annak a
hangjaiból teremtett irodal-
mi nyelvet. Nyelvet csupán?
Magatartásbeli modell? A
reánk bízottak dolgában.”

Szilágyi Ferenc

A Károli-biblia titka

Négy száz évvel ezelőtt, 1590 nyarán látott napvilágot Vizsolyban a megálmódjáról és lényegében megalkotójáról elnevezett Károli-biblia. Azóta máig számos kiadásban, kisebb módosításokkal, de alapjaiban változatlanul vehette kezébe mindenki, aki a Szentíráshoz akart fordulni. Századokon át zengett Károli, Károliék szava a templomokban, s hirdette az erkölcsöt az iskolákban. Összetartotta a magyarságot a nehéz időben, itthon, Erdélyben, a Felvidéken, délen és az egész világon, nemegyszer szinte egyedüli menedéket nyújtva, mint a legutóbbi évtizedekben is. Különösen kezdetben, de valójában napjainkig – Szenczi Molnár Albert zsoltároskönyvével, zsoltraival együtt – hozzájárult irodalmi nyelvünk kialakulásához és helyesírásunk megszilárdulásához. Aztán, mint Csűry Bálint, a magyar népi élet és nyelvjárások kiváló tudósa utalt rá, átjárta népünk érzés- és gondolatvilágát; úgyannyira, hogy a népryelv sok kifejezést, szólast átvett belőle, sőt – mint Petőfi egyes versein – változtatott is rajta, így téve igazán sajátjává (pl. a Máté evangéliuma XXVI. rész, 31. vers vége így hangzik: „Megverem a pásztort, és elszélednek a nyájnak juhai”; (ez a Csűrytól idézett, Szatmár megyei változatban – minden bizonnyal ritmikai okokból – így módosul: „Verd meg a pásztort, elszéled a nyáj”). És meghihlette a költőket, regényírókat: Arany, Ady, Tóth Árpád, Apéryly Lajos vagy Móricz, Kordolányi, Szabó Magda és mások nyelvét meg sem lehet érteni a Károli-biblia ismerete nélkül. De még a katolikus Babits sem vonhatta ki magát a hatása alól, tudniillik az annyira sajátos, igazán emberi alkotásának,

a Jónás könyvének megírásakor szintén a Károli-bibliához fordult.

Csoda-e hát, hogy valóságos népkönyvvé lett, amely századokon át ott volt minden református család házában, mestergerendájában vagy más fő helyén, és amelybe feljegyezték az élet legfontosabb eseményeit: ki mikor született, mikor lépett házasságra, és mikor távozott el az élők sorából...

Ilyenformán nem alaptalanul merül fel a kérdés, mivel magyarázható mindez. Egyáltalán mi a titka a Károli-biblia időben nem csökkenő, páratlan hatásának? Nem könnyű felelni rá.

Úgy gondolom, mindekelőtt a tartalmi oldalt kell számba vennünk. A Biblia az élet könyve: a szegény és a gazdag, a közösségekben és a magányos elhagyatottságban élő, az okkal és ok nélkül üldözött, az örvendő és szomorkodó, a töprengő és a kétségbeesett... mind, mind megtalálta benne a választ a maga kérdéseire. Aztán a Biblia mindig a hitet sugározta: hitet Istenben, az emberben, az életben, a munkálkodásban, az értékekben. És elkísérte az embert a bölcsőtől a koporsóig.

Ha a Biblia hatásának titkát keressük, nem felejtkezhetünk el a nyelvjárások fölé emelkedő és a mai nyelvi normarendszer felé mutató, kiegyensúlyozott nyelvről, és különösen, mindig a tárgyhoz illő, továbbá esztétikailag megragadó stílusról.

Hogy a fordítói közösség magyaros kifejezőmódra törekedett, arról maga Károli így nyilatkozott: „Az fordításban éltünk az mennyére lehetett, tiszta, igaz magyar szóval, idegen szólásnak módját nem követtük, sőt inkább az mi darabosnak tetszett vagy az zsidó, vagy az

deák szólásnak módjában, annak es kimondásában az magyar nyelvnek szólásának módját követtük.” (Előjáró beszéd; ez és a többi bibliai idézet mai helyesírással átírva.) Persze azért idegenszerűség óhatatlanul maradt a Bibliában, de mint Horváth János megjegyezte, a Biblia sajátos nyelvbe, stílusába „beletartoznak nemcsak eredeti, most már archaizmussá vált magyaros zamatai, hanem idegenszerűségei is, melyek a bibliai szent nyelvek örökségként származtak reá, s amelyeket olvasói ma már csaknem valami ősi, gyökeres magyarság maradványaként hajlandók becsülni”.

És ezzel már a Biblia stílusához érkeztünk. Németh László három fő stilisztikai sajátosságát emelte ki. Elsőként a zeneiséget: „Hibás fordítást, idegen mondat-szerkezetet – írja – találhatsz ebben a könyvben, de nem találsz verset, amelynek a zenei megoldása tökéletlen lenne. Olyan egész, amelyik talán egyik oka a bibliai beszéd nagy elterjedésének.” Valóban, szinte a leggyakrabban előforduló zenei eszköz a Bibliában a paralelizmus, a párhuzamos szerkesztés és az ezzel is összefüggő, de más verstanijelenséget is tartalmazó prózaritmus. Egyetlen példa Pál apostolnak a korintusbeliekhez írott I. leveléből (XIII. rész): „Avagy mindnyájan apostolok-e azok? Vagy mindnyájan próféták-e? Avagy mindnyájan doktorok-e? Vagy mindnyájan hatalmasságok-e?”

A továbbiakban Németh László a Biblia költőiségét húzza alá: „A Biblia költészetére ráerőszkolta magát a fordítók prózájára...”, majd a költői stílus fontos eszközeire utal: a retorikai alakzatokra, valamint a képekre, hasonlatokra. A reformátusok

„himnuszaként” számon tartott XC. zsoltár bibliai előzményében például ezt olvashatjuk: „Uram, Te minkünk hajlokunk voltál minden időben”, majd az ember életének véges voltát így adja tudtunkra: „Mert az ezer esztendő Teelötted mint az tegnapi nap, mely elmúlt, és az éjszakának negyed része. Elragadod őket, mint egy árvízzel: olyanok, mint az álom, mint az fű, mely hirtelen megszárad. Mely reggel virágzik, és estvére elváltozik: kivágattatik és megszárad.”

Harmadszor a Biblia változatosságát, valójában sokműfajúságát hangsúlyozza Németh László: „Könyv ez, mely itt történelem, ott ballada, itt szerelmi ének, ott haragos óda, itt jóslat, ott idillium. Szókincse a mindenkié. Bár sokféle költeményt tartalmaz, a sokféle költemény tolmácsolása egységes.” Ennek megfelelően – ismét csak egy esetet említve – még a korabeli mindennapi beszélt nyelvet is tanulmányozhatjuk a Bibliából. Ezt olvassuk például a Jób könyvében: „... ne gondoljad, hogy az sátán az Istennel *trécse/le*...”. Ennek a ma is egy kissé népies, bizalmas stílusértékű szónak például ez az egyik korai előfordulása.

Összefoglalásként idézzük a „szeretet himnuszá”-nak legalább az első versét, mint ami a Károli-biblia teljes – tartalmi és formai – szépségét megmutatja: „Ha embereknek vagy angyaloknak nyelveken szólnék is, szeretet ha nincsen énbenem, olyanná löttem, mint a zengő érc és az pengő cimbalom”. (Pál apostolnak a korintusbeliekhez írott I. levele, XIII. rész.)

Szathmári István

Nyelvében él a nemzet?

„Nem igaz, hogy csak nyelvében él a nemzet. Vannak nemzetek, amelyek nem a nyelvükben élnek. A belgák egy része hollandul, egy része franciául beszél – s a holland nyelvűek nem hollandok, a francia beszédűek nem franciák.

Jártam a baszkok földjén. Minden tizedik baszk, ha meg tud szólalni anyanyelvén. S ő mégis baszk, büszkén és ingerülten, rátartian és spányolul: baszk...

A magyarság azonban a nyelve nélkül meg nem maradhatna.”

Bodor Pál írt így a Rádió- és Televízióújságban alig néhány hónapja. Nem azért idézem, mintha vitatkozni kívánnék vele. Éppen ellenkezőleg! Azért, mert magam is lényegében ugyanazt s ugyanúgy gondolom. Mint ahogy nem vonták kétségbe a nyelvében él a nemzet szállóige igazát, érvényét nyelvünknek, múltunknak azok a jeles búvárai sem, akik tizenkét-tizenhárom évvel ezelőtt arra mutattak rá egy-egy szép tanulmányban, hogy szállóigénk kikristályosodott formájánál bizonyos szempontból helyesebb, bizonyos szempontból nézve árnyaltabb volna az a formula, hogy nyelvében él a nép (Keresztury Dezső), illetve nyelvében is él a nemzet (Király István), sőt a diaszpórában élő magyarok szemszögéből még ez is: nemzetben él a nyelv (Lőrincze Lajos). „A »nyelvében él a nemzet« alapvető igazságát Keresztury sem, Király István sem akarta cáfolni” – írja Lőrincze (Emberközpontú nyelvművelés 243), s természetesen neki sem állt ez szándékában, midőn Chicagóban, a Hunyadi Mátyás cserkészcsapat egyik őrskének falán megpillantotta szállóigénket, s eltöprengett, hogy akkor, ott vajon mi volna a legkifejezőbb forma. Sietek hát kijelenteni, a cikkem címe után biggyesztett kérdőjel korántsem annak jelzésére szolgál, mintha kétségbe vonnám e mondás igazságát. Számomra a nyelvében él a nemzet szállóige olyan szemléletes, tömör, kifejező formula, amelyet a világ – vagy hogy szűkítsük a kört: magyar hazánk – bármely gondolkodója büszkén vallhatna magáénak.

Igen ám, de vajon tudjuk-e, kitől származik? Ismerjük-e szerzőjét? Nos, azzal a címbeli kérdőjellel azt próbáltam érzékeltetni, hogy a szerzőség tekintetében mindmáig bizonytalanságban vagyunk. Szállóigénk ebben a ránk hagyományozódott, kikristályosodott formában egyetlen irodalmi műben sem található meg. Mivel több jeles filológusunk is vizsgálta e szállóige eredetét – Tóth Béla

és Békés István egyaránt részletesen foglalkozott vele –, olvasóink tájékoztatására felsorolom időrendbe szedve a számba vehető forrásokat.

Elsőnek az 1689–1755 között élt francia gondolkodót, Montesquieu-t szokás lehetséges forrásul említeni, mondván, hogy tőle származik ez a francia mondás: *La langue, c' est la nation* [A nyelv a nemzet]. Lehet, hogy valóban ő az ihlető, ám a szóban forgó mondatot nem találok a Montesquieu mondásait, aforizmáit is tartalmazó gyűjteményekben; sem a Gondolatok könyve című, Gábor György nevéhez fűződő kitűnő összeállításban (amelynek újabb kiadását ezekben a napokban bocsátja közre a Magvető Könyvkiadó), sem a Bölcsességek könyve című, Kristó Nagy István munkáját dicséret, kétkötetes műben. Az is lehetséges, hogy nincs is ilyen Montesquieu-mondat.

1778: „Minden nemzet a maga nyelvéről ismertetik meg leginkább; ... micsoda szomorú, elvetetett és gyalázatos sorsa lenne az egész Nemzetnek anya nyelv nélkül.” Ezt Bessenyei György írja Magyarország című röpiratában. Bár ezt is fel szokták sorolni a lehetséges források között, úgy vélem, nem kell vele számolnunk. A gondolat hasonló ugyan, de a forma teljesen más.

1807: „Amely nemzetnek nyelve nincs, annak nincs hazája ... a nyelv a lelke a nemzetnek.” Az idézet Kisfaludy Sándortól való, a Himfy szerelmei második kiadásának előszavából. Szerintem ez sem jön számításba közvetlen forrásként, mert ebből inkább ez a rövid forma szakadt volna ki: a nyelv a lelke a nemzetnek. Szép és értékes mondás, de más.

1819: „Nyelv teszi a nemzetet.” Ezt a keresett szállóigénkre valóban nagyon emlékeztető s tömörségében is azzal vetekedő mondatot Kisfaludy Károly írta le A kérők című vígjátékában, Baltafy kapitány szájába adva e szentenciát. Mégis úgy vélem, elődként nem jön számításba, ugyanis ebben a formájában is olyan velős, olyan mesteri, hogy a további csiszolást semmi sem indokolja.

1827: „Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni sem lehet.” Kölcsey mondata a Magyar játékszín ügyében tartott beszédéből. Noha a gondolat hasonló, a megfogalmazás túlságosan más szerkezetű ahhoz, hogy komolyan számoljunk vele a számba jövő források közül.

1830: „Az egészséges nemzetiség ... fő kísérője a nemzeti nyelv, mert míg az fennmarad, a nemzet is él.” Tóth Béla és Békés István egyaránt

megemlítik vizsgált szállóigénk lehetséges elődei között e Széchenyi Istvántól származó megállapítást, mindketten a Hitel Bevezetését jelölve meg forráshelyül. Hadd oszlassak el egy immár csaknem évszázados tévedést! Az idézet csakugyan a Hitelből való, de nem a Bevezetésből, hanem a munka Mit kell tenni s min kell kezdeni? című fejezetéből, az eredeti kiadás szerinti 171. oldalról. Gondolatilag egyébként nagyon közel áll szállóigénkhez, s mivel itt annak alapja és állítmánya, azaz szerkezeti váza is megvan, ezzel valóban komolyan kell számolnunk.

Végül 1850: „Félre, kishitűek, félre! Nem veszett el –

Élni fog nyelvében, élni művészettel,

Még soká e nemzet!” Az idézet Arany János Egressy Gábornak című, 1850 szeptemberében írt költeményéből való. Békés István afelé hajlik, hogy ezek az Arany-sorok a nyelvében él a nemzet formula ihletői, mondván, hogy e versrészlet „oldottabb alakzatban, de lényegében szó szerint tartalmazza ismert szállóigénket.” Lehetséges, hogy igaza van, én azonban úgy vélem, hogy a két utóbb említett forrás – Széchenyié és Aranyé – legalább egyenlő súllyal jön számításba, amikor a közvetlen elődöt keressük. A nyelvében él a nemzet változat három fő szavából mindkettőben kettő található meg (él, nemzet az egyikben, illetve nyelvében, nemzet a másikban). S ha arra gondolunk, hogy a kötött versritmus általában megnehezíti egy-egy verssor utólagos csiszolását, módosítását, akkor, mindezt serpenyőre téve, úgy ítélniük, hogy inkább a Széchenyi-idézet felé billen a mérleg nyelve.

Hogy jócskán különbözik az eredeti attól, ami lett belőle? Ez minden napos dolog. A szállóigék szinte mind utólag, az idézők tollán és ajkán váltak olyanná, amilyenek. Itt van pl. a lelőhelykeresés kedvéért általam éppen gyakran forgatott Hitelnek utolsó mondata. Ez Széchenyinéél így hangzik: „Sokan azt mondják: Magyarország – volt, – én azt szeretem hinni: lesz!”

Nem vitatom: értékes, szép gondolat ez. Méltó ahhoz a Széchenyi Istvánhoz, akinek épp az idén ünnepeleljük születésének 200. évfordulóját. Ám a mindmáig legismertebb Széchenyi-szállóigévé mégsem ez az eredeti forma lett, hanem ez a belőle rövidült, csiszolódott változat:

Magyarország nem volt, hanem lesz!

Grétsy László

Nyelvtan és irodalom

Míg a stiláris eszközök számbavétele és alkalmazásuk értékelése magától értődően része az irodalmi művek elemzésének, akadnak jó páran, akik a művészi szöveg grammatikai elemzését szent-ségtörésnek érzik. Nyilván azért, mert magát a nyelvtant valami tudálékos, száraz, öncélú boragászásnak tartják, amely a művészetektől teljesen idegen.

Érdekes: miközben természetesen vesszük, hogy a komponisták kemény munkával mélyülnek el az összhangzat-tanban, a képzőművészek intenzíven tanulmányozzák a kő, a fa, az agyag, a fonal, a festék fizikai-kémiai tulajdonságait, addig a nyelvből építkező irodalom művelői, sőt egyes (önjelölt) művelői anyaguknak, a nyelvnek mélyebb megismerését értelmetlen és érdektelen időpocsékolásnak tartják. No persze nem a nyelv valódi művészei, erről bőszégesen szolgálnak el-lenpéldával a nyelv olyan szerelmesei, mint Arany vagy Kosztolányi. De az iskolákban meg nem tartott nyelvtanórák („Nem jut rá idő, mert különben nem tudjuk befejezni az irodalom anyagát!”), az egyetemeken nyugnek érzett nyelvészeti stúdiók („Minek ez nekem, engem az irodalom érdekel!”), a kényszeredetten letett vizsgák („Csak görbüljön!...”), s az időről időre felröppentett igény (? hm: inkább igénytelenségnek hívnám...), hogy váljon szét a csak irodalomszakos tanárok képzése a nyelvszakos – anyanyelv- szakos! – tanárokétól, – ezek mind azt mutatják, hogy saját anyanyelvi ismereteivel mindenki nagyon meg van elégedve,

sőt úgy érzi, ez olyan veleszületett természetes képesség, amit nem kell tanulni, gyakorolni, fejleszteni, Uram bocsá! kor-rigálni. Úgy hiszik, elég olyan ösztönösen csinálni, mint a lélegzetvételt. És elfelej-tik, hogy a célnak (s különösen a művészi célnak) leginkább megfelelő lélegzetvé-telt is tanulni kell, erről megint csak éne-kesek, színészek, bemondók, sportolók, zenészek tudnának mesélni...

Igaz, ha a grammatikai tanulmányok nem jutnak túl azon, hogy a szaknyelvi zsargon címkeit ragasztjuk kitalált pél-dákban megtalált jelenségekre, ha a mon-datelemzés elérni véli végső célját egy szép cirkalmas aláhúzgálással vagy egy egész oldalt betöltő ágrajzzal, ne csodál-juk, hogy gyakorlatias korunk nem sok ér-telmét látja ennek az úri passzióknak.

A grammatika olyan a nyelvben, mint a statika az építészetben. Érvényes akkor is, ha a képzetlen pallér nem ismeri: épít-ménye csak akkor omlik össze, ha tudat-lanságában megsérti a törvényeit. Ám ha egyszer ihletett építőművész mestermű- vével találkozunk, mennyivel jobban tudja élvezni a szakértő, aki képes méltányolni az anyagban rejlő lehetőségek bravúros kiaknázását, mint a laikus turista, akinek csak az épületben működő pizzasütő áru-jának értékeléséhez van összehasonlítási alapja!

A művészi stílus nem egy „kelléké- nek” az alapos megismeréséhez is szük-ség van a nyelvtani fogalmakra; gondol-junk csak a metafora, a hasonlat megjele-nési formáira, amelyek felismerése az

azonosítást, a hasonlítást kifejező gram-matikai szerkezet típusok ismerete nélkül amolyan „vak tyúk is talál szemet” alapon történik; a körmondat vagy a gondolatpár-huzam pedig kifejezetten olyan jelensé-gek, amelyeket csak a szemléletes nyelvtani elemzés tud feltárni, különben jobbára hit kérdése marad, van-e ilyesmi egy versben, s kevés az esélye annak, hogy tanítványaink egy hónap, esetleg egy-két év múlva, mondjuk a felvételin egy másik műben maguktól felismerjék.

Talán, ha a tanult nyelvtani jelenségeket a célzatosan gyártott, de minden kon-textust nélkülöző gyógymondatok helyett közismert művekből vett példákön szemléltetnénk (volt már erre példa az anya-nyelvoktatás történetében...), s gyakorlá-sul élvezetes olvasmányokban kerestet-nénk újabb előfordulásokat, kevésbé len-ne gyötrelmes a nyelvtanóra tanárnak, diáknak. És az sem volna haszontalan, ha néha egy-egy rövidségénél fogva külön-ben is alkalmasnak ígérkező alkotást az irodalmi és stilisztikai műelemzés szokot-tabb formái mellett nyelvtanilag is mód-szeresen végigelemoznénk: meglepően sok rejtett szépségre deríthetünk fényt! Igaz, az ilyen boncolgatás azt is egy-ke-tőre felszínre hozza, hogy egyik-másik szöveg miért is „nem az igazi”; de úgy gondolom, a helyes fogalmazás tanításá-hoz az ilyesféle tanulás is kész nyere-ség.

M. Korchmáros Valéria

Meditáció a sorvégi elválasztásról

Szívesen nézem a tévéadások egy részét, ezért járatom a Rádió- és Televízióújságot, hadd lássam, milyen a szórakoztató választék. Nem tagadom, elég felületesen szoktam átfutni az oldalakat, de így is meg-ütötte a szemem az 1989-es 15. számban az, hogy annak egyetlen lapján ezt a három sorvégi elválasztá-si hibát találtam: *me-nnyiség, vi-ssza-kerülni, újsá-gíró-nő*.

Ejha! – füstölögtem magamban. – Három baki egy oldalon! No, ez valami rossz nap következménye lehet a nyomdában, mert egyébként lehetet-len, hogy nyomdai korrektor ilyen el-választási hibákkal engedje ki az új-ságot, ha gondosan végzi a munká-ját. A bogár azonban zümmögött a fülemben, ezért „meósszemmel” böngésztem át a következő négy hét Rádió- és Televízióújságjait. Ime a gyűjteményem: *ne-megyszer, újsá-gírókból* (16. sz.); *meg-ye, ké-per-nyő, nagy-on* (17. sz.); *At-hén, műso-rísmertetés, tévék-lubja, kü-lügyek, Pillangókisa-sszony, On-drej* (18. sz.); *mind-en, profe-sszor* (19. sz.).

Ezek a meghökkentő elválasztási hibák elgondolkoztattak. Harminc éven át magyartanárként dolgoztam, és nem egy bizarr helyesírás hibát fedezhettem föl tanítványaim dolgo-

zataiban. De ilyen elképesztő csúfsá-gokat talán ha egyszer tízévenként. Mi lehet az oka annak, hogy az egész magyarság számára nyomott – óriási példányszámú – rádióújság ekkora szörnyűségeket produkál hétről hét-re?

Egyszerű – bár elfogadhatatlan – a magyarázat. Az újságkiadásban fontos a hasábszerkesztés, szóval lényeges az, hogy egy nyomtatott osz-lop széle ne legyen cikkcakkos. En-nek érdekében a Rádió- és Televízió-újság tördelőszerkesztői és nyom-dászai a fenti elválasztási szörnyszü-lötték kinyomtatásától sem riadtak vissza.

Jó, jó, a hasábformálás oldalszer-kesztési szabály. De ezen az áron? No, nem! Ekkora csúfságokat nem il-lene az ország nyilvánossága elé tár-ni.

F. Kovács Ferenc

A fenti „meditációt” a szerző a múlt év tavaszán juttatta el hozzám. Írását akkor más (időszerűbbnek ítélt) cikkek kiszorították lapunkból, és én sem tartottam sürgősnek a Rá-dió- és Televízióújságnak néhány el-választási hiba miatti megrovását.

Tévedtem!

A gyenge és hanyag programok-kal dolgozó számítógépes könyv- és újságkiadás ma már a rossz sorvégi elválasztásoknak olyan tömegét zú-dítja naponta a magyar közönségre, amihez képest az F. Kovács Ferenc-től szóvá tett néhány elszórt hibuska aranykori állapotokat jelent.

Vajon a nyomdák és a kiadók nem tudják, mit cselekszenek? Hogy nyelvünk rendszerére épülő több év-százados írásgyakorlatot tesznek semmivé? Hogy miattuk a helyesí-rás-tanítás lehetetlenné válik? Hogy műveletlenséget és igénytelenséget terjesztenek? Az „illetékesek” nem tudják, hogy már régen készen van a magyar sorvégi elválasztásnak több okos és pontos számítógépes prog-ramja, és nem nekik kell drága pénz-en a spanyolviaszt feltalálniuk?

Szerintem mindezt tudják.

S az egész ügyben ez a legnyug-talanítóbb.

Ugyanis nemcsak a sorvégi elvá-lasztásról van szó!

Fábián Pál

A szerk. megjegyzése: Időnkint az Édes Anyanyelvünkbe is becsúszik egy-egy ilyen szörnyűség.

Szlenng és választékosság a Magyar Narancsban

Fiatal értelmiségiek alkotják azt a szerzői-szerkesztői csoportot, amely a Fidesz kéthetente megjelenő lapját készíti. Már a címválasztás is sokat elárul róluk:

– A narancssárga színhez a magyar közéletben semmi sem kapcsolódott idáig; szimbólumaikkal csakúgy, mint politikájukkal valami merőben újat kívánnak ide bevezetni a fideszesek.

– A narancs *déligyümölcs*, se nem keleti, se nem nyugati. Ez azt jelenti, hogy ez a szervezet nem akarja „majmolni” sem a Keletet, sem a Nyugatot.

– Nekem a „magyar narancs”-ról Bacsó Péter Tanúja jut eszembe. A filmből, illetve a regényből ismert a jelenet, amely először mindenkit megnevetet, hogy aztán elgondolkodtasson. (Ti. az első magyar narancsszüret természetének bemutatása, ahol Pelikán Pisti megeszi a kiállított gyümölcsöt. Bástyá elvtársnak és az ünneplő közönségnek ezért egy citromot fognak átadni e szavak kíséretében: „Kicsit sárgább, kicsit savanyúbb, de a mienk.”)

A MANA stílusa abban különbözik a megszokott publicisztikai stílustól, hogy meg van fűszerezve a szlengeből kölcsönzött szavakkal, nem is akárhogy. Nyelvük ettől eleven, friss színezetet kap.

Mondanivalójukat vagy tudományos jellegű értekezés, vagy iróniával és humorral teli pamflet, levél formában közlik. A kritikus szellem jellemzi őket – ellenfeleiket gyakran a humor eszközeivel semmisítik meg, és liberalizmusukhoz híven mindenki megkapja a magáét.

A szlenng fontos alkotóeleme ennek a humornak. Az ember meglepődik azon, hogy az utca nyelvét leírva látja. A MANA nem eufemizál, kimondja, ami a nyelvében van; pl: „régii távadások”, „az MSZP kispesti kalapszervezetének javaslata, miszerint október 23. legyen a nemzeti meg... napja...” (Ezt persze többen szóvá is teszik neki: „Végh Károlynak nem ízlik a Magyar Narancs” – ez a szójáték is mélyíti a lap címének jelentéseit.)

A cikkírók máskor egyszerűen beszélnek, úgy, ahogy a fiatalok szoktak; pl: „belőlem is süt a sumák!” – itt: „én sem látok tisztán”; „mezei Fidesz-tag”; „Eljön még a mi időnk, Menyhal”; „Namostakkormivan?”; „Narancsos kacsa” – itt: „a Fideszről terjesztett valótlan hír”.

Érdekes neveket hoz létre, vagy kölcsönöz az utcáról néhány szerző; pl: „SZDSZ – Szegény Demokraták Szövetsége, SZADI”; „Tamás Gáspár Miklós – TGM”; „MSZP – maszop”; „Magyar Narancs – MA(N)NA”.

Ha éppen nem a szlenng használja a MANA, akkor választékos. Felhasznál szavakat idegen nyelvekből, tudományokból; pl: „a cseh-szlovák rendszer euthanáziaja”; „szelleme európeér”; „kelet-európai amorfi izomorfia”; „feudál-szocialista államkapitalizmus”; „kamaszarcú gazdaságtörténelem”; „a hatalom szabadságfoka”.

Meglepő asszociációit szóösszetételeiben is kitűnően lehet vizsgálni; pl: „majdnem-mártírok jam sessionje a Kosuth-téren”; „nem tudhatjuk, kiből bujkál a president-fee-ling, és mikor tör ki rajta”; „moribundusz szatellit-szervezetek”; „elvtárs-úr (továbbiakban elvtúr)”; „ellen-népfölkelés”.

Mivel nemcsak politikai, de kulturális lap is, a mai magyar szépprózához közel álló szöveget is tartalmaz. Pl: „Éppen éppengek”; „S hovatovább nincs hovatovább”; „Ülök a teraszon, olvasom a Mester és Margaritát, mélyet szívok a John Playerből, szemlélődöm. A 8. bizonyíték? Lakóbizottsági elnök? Aktív Semmi? Mint a kis adag sör, liftesfiú – pikoló? Mi lehetek itt a poros és tétlen térben?”; „Mi marad a szocializmusból? Mi maradunk.” (Konrád György)

Amint már említettem, a MANA nem eufemizál. Ha mégis használja a körülírást, csak azért teszi, hogy kigúnyolhassa az előző rezsim bikkfanyelvét. Pl: „Nem tudom bemérni, mi

a viszonyom ezekhez a problémákhoz; magyarul: mi közöm hozzá?”; „A szocializmus léggömbje visszavonhatatlanul szétpukkadt.” (Ez már eléggé hasonlít az ilyen mondatokhoz: „A nemzetközi helyzet egyre fokozódik.”) A Fidesz újságíróinak jó a humora és fantáziája. Valószínűleg senki sem készített még olyan slágerlistát, mint Seres Laci. A TOP 10-paródia nyelvi elemei igen sok rétegből kerülnek ki: az angolszász popzenei műszóktól indulva, a szlengen keresztül a politikai műszóig majdnem minden stílus képviselve van. Talán ez a táblázat jellemezhetné leginkább a Fidesz-amalgámot.

TOP 10

Előadó	Lemezcím	Lemeztársaság
1. A. Roland	Nyil s Rap	Melogyija
2. Berecz Jani és a konzekvensek	Maradj bent, bébi	Supraphon
3. Ribánszki Róbert és népi zenekara	Rendész leszek	Tienanmen Records
4. Pozsgay Imre and The Popul ist Big Band	Csúcsrajáratás	Oppor Tunes
5. Hunnia	Fajtisza törzsi átok	Deutsche Gramophon
6. Chrudinák and The Chameleons	Mi mindig megmondtuk	Lehulló Vakolat Lemez Kft.
7. A Kihaló Magyarság	Népben, nemzetben	Hungaroton
8. Rezső	A múltat végképp eltörölni	Amnesia Records
9. A Hallgatag Többség	Ahelyett, hogy dolgoznátok	Nép Hangja
10. A Szociáldarwinista Piacok	Liberális, meg nem is	CBS, Sony, Warner, Phillips, EMI stb.

A MANA – amint a példák sokaságából is kiderült – a fiatalabb generációk számára „emészthető” módon akar írni. Nem akar se pórias, „egyszerű”, se „elvont” bölcsész lenni. A mai magyar tizen- és huszonevesek liberális – néha radikálisan liberális – rétegének életérzését fejezi ki ez a stílus, nem függetlenül a nyugat-európai és amerikai szabadelvű ifjúság hasonlóan poénos, szókimondó nyelvezetétől. Ez talán nem találkozik még korosztálya zömének ízlésével sem – nem is beszélve az idősebbekről. Nem hiszem azonban, hogy céljuk a minden áron, mindenkinél való elfogadtatásuk lenne. Ők ezt ironikusan így fogalmazták meg:

„Ézért (ti. hogy mennél nagyobb legyen a Fidesz tömegbázisa) el kell sajátítanunk egy olyan beszédmodort, hogy minden harmadik mondatban legyen egy „intranszgens” és „láthassuk ugye.”

Kiss Ágnes

Ötszáz velszi bárd

Amikor Arany János 1857-ben megírta A walesi bárdok című balladáját, a következő lapalji jegyzetet fűzte hozzá: „A történelem kétségbe vonja, de a mondában erősen tartja magát, hogy I. Eduard angol király, Wales tartomány meghódítása (1277) után ötszáz walesi bárdot végeztetett ki, hogy nemzetök dicső múltját zöngve, a fiakat föl ne gerjeszthessék az angol járom lerázására.”

A vers – mely nyelvi szempontból vizsgálva is remekmű – arról szól, hogy a walesi bárdok többszöri felszólítás ellenére sem hajlandók dicsőíteni a népüket leigázó Eduardot: „S parancsot ad | Király rettenetest: | Máglyára, ki ellenszegül, | Minden velsz énekest!” Számomra a költeménynek az a versszak a csúcspontja, amely az ötszáz velszi bárdnak éneklő, daloló halálba menetelét, hősi meg nem alkuvását jeleníti meg: „Ötszáz, bizony, dalolva ment | Lángsírba vel-

szi bárd: | De egy se birta mondani, | hogy: éljen Eduárd.”

Ez a versszak maga is remekmű az egész balladán belül. A mai olvasókra is erősen hat e sorokban a magasrendű erkölcsiségnek a rajza. És csodálatba ejt bennünket a mondatszerkesztésnek s a szóhasználatnak a művészsége. Egy kevésbé tehetséges költő valószínűleg sokkal köznapibb módon fogalmazta volna a versnek ezt a részét, talán valahogy így: „Dalolva ment meghalni az ötszáz velszi bárd.” Miben áll ezzel szemben az Arany János-i megoldás művészsége? Arany először is mesteri kézzel kiemeli s a versszak élére teszi a mennyiségjelzőt, az ötszáz szót; majd erősíti e nagy kerek szám hatását a *bi-zony* szó beiktatásával; végül pedig a *máglyahalál* helyett egy maga alkotta szót használ: *lángsír*. (Megállapíthatjuk a négykötetes Petőfi-szótárból, hogy Petőfi például még nem ismerte és sehol le nem írta ezt a szót.) Drá-

mai ellentét feszül itt: *dalolva ment – lángsírba*. Az utóbbi összetett főnév a *máglya* újabb említése nélkül is nagy-szerűen érzékelteti, hogy a velszi bárdok a *lángok* közt lelték a *sírukat*. A folytatásban az előbbi ötszáz szót az egy se ellentételezi, amely az előtte lévő *de* kötőszóval utal arra, hogy nagy számuk ellenére egység volt az ötszáz velszi énekesnek hősiesség magatartásában.

A jóhangzás tekintetében is remekmű ez a négy sor, minthogy nagy változatosságban fordulnak elő benne a magas (ö, i, e, é, í) és a mély magánhangzók (á, o, a, u), s mindezek közt a rövidke (ö, i, o, a, e, u) és a hosszúak (á, í, e).

Erdemes időnként újra elővennünk s elolvasnunk Arany Jánosnak ezt a versét és benne ezeket a felejthetetlen sorokat: „Ötszáz, bizony, dalolva ment | Lángsírba velszi bárd: | De egy se birta mondani, | Hogy: éljen Eduárd.”

Pásztor Emil

Árulkodó önéletrajz

Nemrég töltött sorkatonai szolgálatom, egyhangú napirendi pontjai, unalomig ismétlődő hivatalos programjai ellenére is, sok érdekességgel szolgált. Ennek legfőbb oka az volt, hogy olyasfajta emberekkel voltam egy évig összezárván, amilyenekkel addig nem kerültem ismeretségbe – legfeljebb az utcán kaptam fel a fejemet egy pillanatra, ha mellettem elhaladva elejtettek néhány nem ide kívánczó kifejezést. Ezen emberfajta egyik reprezentánsa X. Y. 21 éves segédmunkás, aki sokoldalú képességei elismeréseként már örvézetőként került egységünkhöz (további előléptetésére 1989 augusztusáig – leszerelésemig – nem került sor). Önéletrajzát a század-írnok segítségével sikerült lemásolnom szolgálati könyvéből. Művét mint fogalmazási kuriózumot talán a Ludas Matyi is közölte volna, de a laktanyában és három szakközépiskolában szerzett tapasztalataim alapján attól tartok, nem egy mulatságos kivétellel, hanem a magyar társadalom jelentős részének írásbeliségére utaló, szomorú jelenséggel állunk szemben. Mindenki döntse el maga, hogy a most következő betűhív másolat mennyiben szóra-

koztató mint olvasmány, és milyen mértékben elkeserítő mint intő jel:

„Én X. Y. 19... 12. 17. születtem Gyomán. Iskola végzettségem 8 általános 2számuba járom végeztem 1982. VI. 13. Keztem el és a keresetem 3500 Édes anyám neve H. A. háztatásbeli. Édes apám neve X. Y. csoport vezető havikerese 6500 Ft. Foglalkozásom galványzó és a munkatársaim becsúlnak. És voltam szópájsértésért pénz pírág nem sok. Kisztag vagyok 1984. V. és velem részmindenbenazota kisztag vagyok. És szeretek feljárni a városban és szorakozni szoktam iníisdenem sokat. Dzikobak edvencem meg a sportolás uszni Karetézni zoktam Sok barátom fan és mindenkifel meg ért jük magunkat. Nőszülni fobok Májusba és Z. Z. a lányt akit elfezek Gyomán lakik szeretjük egy mást. Van egy nővérem akimár férné fan. Kető öcsém van és az egyik tolgozik, és a keresete 3500 Ft. És van egy hungom a kitanuló másod éves ábolónőnek tanul. Mezőtúron lakok.”

Mezőtúr, 19... 03.09. X. Y.”

Közveteszi:

Richly Gábor

Bolti udvariasság

– Köszönöm!

– Mi köszönjük!

A *Köszönöm*-re adott udvarias válasz legtöbbször az, hogy: *Szívesen*. Esetleg az, hogy: *Nincs mit*. És lehet az is, hogy: *Én is köszönöm! Mi köszönjük*. Ezek az udvarias válaszok; de vigyázni kell, mert nem minden helyzetben cserélhetők föl egymással.

Az üzletekben manapság már a vásárlók is megköszönik a kiszolgálást. Ezt „megelőlegezett megköszönésnek” kell tekinteni, hiszen továbbra is az egyik legelemibb kereskedelmi udvariasság lenne, hogy az eladónak kell köszönetet mondania a vásárlásért.

Éppen ezért udvariasság, ha az eladó a megelőlegezett *Köszönöm*-re úgy válaszol: *Szívesen*. Ezzel ugyanis természetesnek tekinti a megfordított szerepet.

Sokan már észre sem veszik ezt, a fölcserélt, fölborult szerepek természetessé kezdenek válni a számukra. Ideje lenne helyretenni ezt is. A megelőlegezett *Köszönöm*-re az egyetlen helyes, illő válasz csak az lehet, hogy: – *Én is köszönöm!* vagy: – *Mi köszönjük!*

B. G.

Texturált szójakocka

„A korszerű táplálkozás alaptényezője” és „A mai kor emberének élélmé” – hirdeti egyebek mellett a csomagoláson egy szójababból készült élelmiszeripari termékről a gyártó. Ez az „alaptényező” a „Soja Vita” elnevezést viseli. Szólhatnánk az *alaptényező* szó használatáról is, amely nem ilyenféle nyelvrétegben szokásos, szólhatnánk a terméknev stílus hatásáról, ám nézzük a többi tájékoztatást, amely így szól: *texturált szójakocka*.

Ez a tájékoztatás azonban nem a legszerencsésebb, hiszen nem egészen (köz)érthető, ugyanis nem köznyelvi. – A *szója* vagy a *szójabab* szót megtalálhatjuk értelmező szótárainkban, ámbar nagyon sokan szótár nélkül is tudják, hogy egy élelmiszeri és ipari célokra természetesen pillangós virágú növényről (*Glycine soja*) avagy ennek magváról van szó. Ismeretes még néhány összetett szó (*szójafehérje, szójaliszt, szójaolaj*), amelynek alkotórésze a végső soron kínából eredő *szója* szó. A *szójakocka* szót azonban még tudomásunk szerint nem szótárzták, az *e* szóval jelölt élelmiszeripari készítmény újabb keletű. A *leveskocka* például szintén hasonló szó, s a nem távoli múltból

való (már szótárzták is), régebről társuk a *húskocka*, a *jégkocka*. Ezek a szavak nem csupán nyelvi megformáltságukban hasonlóak: az előtagjukban megnevezett anyag – avagy származéka, része – művi úton kocka alakúra van formálva; s mindegyik szó valamely élelmiszeri (alap)anyag megnevezése. Ami zavarba ejtő a szóban levő fölíratban, az a *texturált* szó. Ez ugyanis a köznyelvnek – amint említettük már – nem eleme. Látni való, hogy a latinra megy vissza: a *textúra* 'szövet, fonat' jelentésű, átvitt értelemben pedig 'szerkezet, összetétel'. Ez a jelentése van rögzítve latin–magyar szótárainkban. Azonban a latin jelentések sem adnak eligazítást. Nem is adhatnak, hiszen itt egy élelmiszeripari s így szűkebb körben használatos szakkifejezés jutott a szélesebb nyilvánosság elé. Nézzük, miről van szó!

A *szójabab* olyan anyagokat is tartalmaz, amelyek emberi táplálékként nem kívánatosak. Ezeket megfelelő eljárással a leendő élelmiszerből nagymértékben kiküszöbölik. Ha az ily módon előállított készítményben 50% lesz a táplálék gyanánt hasznos fehérjetartalom, *texturált szója*-ról szokás a szakemberek között beszél-

ni. (Meggjegyezzük, hogy vásárolható *texturált szójagranulátum* is – amely egy másik cikk számára kínál lehetőséget –, s a készítmény zacskóján, összetételének felsorolásában olvashatjuk az imént említett százalékértéket.)

Nyelvhelyességi kérdésekben sokan a helyes vagy a helytelen megítélés lehetőségét ismerik, illetőleg várják. Nos: a *texturált szójakocka* végül is minden elemében a magyar nyelv szokásrendszere és szabályrendszerére alapján alakult. Más latin szavakból is képzett nyelvünk magyar szót, más olyan szóösszetétel is van, amely a *szójakocka*-hoz hasonló. Ámde a nyelv, a beszéd az emberek között az értelem közvetítője, fő célja a kommunikáció. A *texturált* szó itteni használata azonban ezt a funkciót inkább csak a szakemberek szűkebb körében tudja – legalábbis egyelőre és remélhetően még ezután is – betölteni. A vásárlóközönség zömének azonban, hacsak utána nem kérdezősködik szakmai berkekben, aligha mond valamit. Talán köznyelvi szóalakokkal kellene megnevezni. Effélére gondolhatunk: *dúsított szójakocka*.

Büky László

Az eltorzított tagadás

„Nem, nem, nem... Nem leszek én a játékszered...” – zümmögte a fülünkbe a hajdani sláger, és ezt a szerelmi eltökéltséget akkor általános siker jutalmazta. Jómagam viszont, mint a magyar nyelv javíthatatlan szerelmese, szomorúan állapítom most meg, hogy a *nem* szónak igenis a játékszeri létünk; a többéves küzdelem a helytelen szórendhasználat, illetőleg a szó túlburjánzása ellen eddig eredménytelen maradt.

Persze nagyot tévedne, aki azt hinné, hogy a tiszteletre méltó tagadószót, kuruc habitusunk nélkülözhetetlen kellékét ki akarom seperni a szótárból, és az „Ugocsa non coronat” hangulatát sem tisztelem kellőképpen.

Éppen ellenkezőleg: arról van szó, hogy ezt a büszke *nem*-et hovatovább nyelvi Jolly Jokerré teszi az idegen említkön nevelkedett, gondatlan beszédstílus, és a helytelen gyakorlatot cikkek, tanulmányok egész sora írásban is szentesíti.

A mondottakat két köznapi példával szemléltetem.

Ha egy iskolás gyermek pontatlanul jegyzi fel a matematikai feladatot, az apa otthon – rövid törpéngés után – kijelenti: ez *megoldhatatlan*! Ugyanez az apa – gazdasági szakértői minőség-

gében – már így nyilatkozik egy problémáról: *nem megoldható*!

Ha képet akarok felakasztani egy szögre, de a számoly, amelyre felhág-nék, túlságosan alacsony, tüstént közlöm: *nem érem el, nem érhetem el*. Ha azonban közéleti férfiú vagyok, és egy újságíró korábbi ígéretem teljesítése felől faggat, akkor a tagadószót melléknévi igeneves szerkezetbe gyömöszölöm ekképpen: *nem elérhető*.

A fentiek mintájára: a jövő *nem megjósolható*, a tervezet *nem elfogadható*, az ítélet *nem alátámasztható*, a kérdés *nem megválaszolható*, a prog-

ram *nem végrehajtható*, a történelem egy szakasza *nem feltárt*.

Ezzel szemben: „a jövő *nem jósolható meg*”, vagy „a jövő *megjósolhatatlan*” – mondaná egy ép nyelvérzékű ember, és hasonlóan fogalmazna a többi felsorolt esetben is.

Vajon mi lehet hát az oka a fosztóképző szinte teljes mellőzésének és az egyszerű állítás helyett a tagadó melléknévi igeneves szerkezet ilyen – ráadásul általában rossz szórendet eredményező – divatozásának?

Mondhatnánk, hogy talán a magyar nyelv ismeret hangzótorlódása: az *elfelejtethetlen, megengedhetetlen* sok e hangja ösztönözhetett tudat alatt a kritizált kifejezőmódra. Ennek azonban ellene mond, hogy a felsorolt példák többségében ilyen nagymérvű hangzótorlódást a fosztóképzős alak nem tartalmaz; beszédben és írásban mégis a helytelen utat választják a gyenge nyelvérzékűek, buzgón idegenszerűsítve a magyar mondat szerkezetet.

Vessük el hát ezt az elhibázott kifejezési formát: hiszen csak nyelvi divatozás, nagyképűség, fontoskodás eredménye. Az érintettek talán még „önkritikát” is így gyakorolnának: a nyelvrontás *nem megbocsátható*. Mi mondjuk így: *nem bocsátható meg*; vagy még inkább: *megbocsáthatatlan*.

Tiszaváry Ervin

Eber szemmel, füllel

Mire löjjünk?

Sorba fogunk állni húsért? Lábunk még csak lesz hozzá, de pénzünk nemigen! (3. oldal)

Mi pedig ezzel kapcsolatban azt kérdezzük: hogyan, mivel *lőjünk*? Csak úgy, póriasan, ahogy megszoktuk, azaz egy *j*-vel vagy pedig kettővel, ahogy az Új Nógrád cikkírója teszi írás címeiben? (Beküldte Deák Ferenc salgótarjáni olvasónk.)

Ne higgy a higgy-nek!

Magánlevelekből, diákok dolgozataiból, sőt napilapok cikkeiből is hozhatnánk példákat egy, már sokszor szóvá tett (félreértésen is alapuló) helyesírási vétségre. A hiba makacs, visszavisszatér, még az igényesebb könyvek lapjain is lehet vele találkozni, ezért kell rá újra felhívni a figyelmet. Íme:

... hadd *higgye*, hogy valami jó orvosságot kapott (Kölley: Értetek és miattatok, 74); – *Higgyétek* el, minden péntek este maga az Isten beszél vele! (Mennyei derű és ború – anekdoták, 193); – ... elvárják tőlük, hogy az Evangéliumokban lefektetett tanításokban *higgyenek*, és őszintén gyógyítani akarjanak (Ványi-Szakonyi: A manilai csodadoktorok, 77); – Nehogy azt *higgye*, hogy csak magával; velünk ugyanezt teszik (Szerdahelyi: Megjelenések könyve, 73). És még sorolhatnám tovább.

„Tuggy”, „haggy”, „higgy”. Kiejtve mindegyikben hosszú *gy*-t hallunk. Betűalakokra átváltva – azaz írott formában rögzítve – azonban mindhárom *ggy* más-más képet mutat: *tudj, hagyj és higgy*. Ez utóbbi azért nem írható sem *hidj*, sem pedig *higgy* alakban, mert *hid-* vagy *higy-* igetőkünk nincs; a *higgy, higgyen* a *hisz* Ige felszólító módú formája, ugyanúgy, mint a *tesz, vesz, lesz, eszik, iszik, visz* igékből alakult *tegyen, vegyen, legyen, egyen, igyon, vigyen*. Régebben (az előbbiekhöz hasonlóan) *higgyen*-t írtak. Aztán ebben az egy igében hosszan kezdték ejteni a *gy*-t, s a helyesírás követte a megváltozott hangzást. Fentebbi idézeteinkben tehát *higgye, higgyétek el, higgyenek* lett volna a helyes írásmód.

Tehát, kedves olvasó, ne *higgy* a *higgy*-nek!

Holczer József

Hogy mik vannak!!

Mottó: Van az olvasónak jó nagy szeme, szája,

De mégis kicsiny az álmélkodásra!
(Petőfi után szabadon)

Az 1991-es költségvetés tehát legfeljebb a készülő törvények szellemében számolhat, s attól függ, mennyi jut népjóléti intézkedésekre a költségvetésből, hogy *mennyire bizonyul befolyásosnak* ez a szellem.

(Esti Hírlap, 1990.9.12.)

Nevetnünk kell, ha azt olvassuk – *illetékes szájából* –, hogy Zsíros Géza kigazda képviselő „zavarórepülést” hajít végre, amikor önálló földtörvénytervezetet bocsát a parlament elé.

(Kurír, 1990. 9.10.)

Állt elő, hogy *ideje lenne végre rendet vágni a magyar sajtóban*, amely következetesen meghamisítva, torzíva közli a kigazdákkal kapcsolatos híreket.

(168 óra, II. évf. 37. sz.)

festett térképeket helyezett el, könnyű vasállványon. Ezeket azonban *elmosta az idő vasfoga*, és csodák csodája, nem figyelt fel

(Egri Népújság, 1989. 10.10.)

sok olyan ember, olyan szervezet jelent itt meg, akiknek – azt hiszem – *nagyobb az öntudata, mint ameddig a takarója ér*, hogy ilyen zavaros képet használ. Az, hogy a normativitás mit jelent, teljesen egyértelmű.

(168 óra, I. évf. 26. sz.)

(Gyűjtötték: tanárképző főiskolai hallgatók)

Éber szemmel, füllel

Ej, osszd a földet, ne siránkozz...

Ezenkívül máskor ne *tévessz* meg, ne *borzassz* el és ne *gerjessz* haragra az olvasókat ezzel az *ossz*-dal, hanem idejében *fossz*d (azaz: *fossz*d) meg fölösleges betűjegyét!! (A Magyar Hírlapban bukkant rá Pócs Imre miskolci olvasónk.)

„Nem kétlem, nagy és dicső leend a magyar. Az átalakulási időszakban azonban vajmi sok keserű poharat kell kiinnunk. Ám de legyen. A csüggedést nem ismerő türelemmel teljesítse kicsi és nagy hazafiúi tisztét.”

Gróf Széchenyi István

Tisztelt Olvasóink!

Gróf Széchenyi István születésének kétszázadik évfordulója alkalmából a Széchenyi Társaság ez év karácsonyára alkalmi kiadásban, 1000 számozott példányban megjelenteti az alábbi műveket:

SZÉCHENYI ISTVÁN:

POLITIKAI PROGRAMM TÖREDÉKEK

(Az 1847. évi pesti első kiadás reprintje),

VÁRADI J.–FEKETE J.:

SZÉCHENYI TANÍTÁSAI

(Az 1926. évi alkalmi kiadás reprintje),

DR. BOZÓKY MÁRIA:

SZÉCHENYI HITE

Széchenyi István írásai ma éppoly időszerűek, mint saját korában voltak.

Ajánljuk őket tanárok, diákok, iskolai könyvtárosok figyelmébe. A könyveket iskolai megrendelés esetén önköltségi áron küldjük el, postai utánvétellel.

Megrendeléseiket a Széchenyi Társaság címére postázzák.

1096 Budapest IX.,
Sobieski János u. 40.

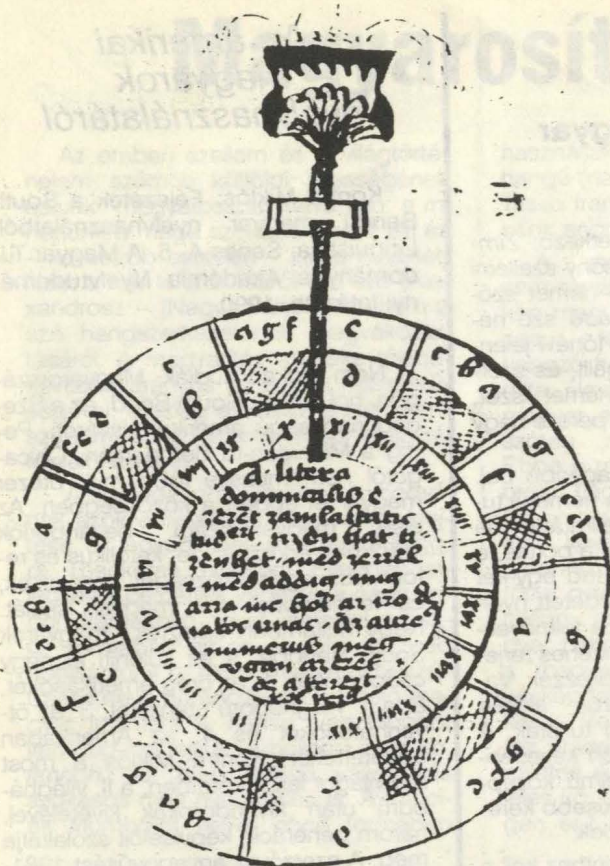
Kedves Olvasóink!

Ha biztonságosabban akar hozzájutni az Édes Anyanyelvünk című laphoz, kérjük fizessen rá elő. Az előfizetési díj egy évre 100,- Ft.

Az Édes Anyanyelvünket ez évben utcán nem árusítják, csak az előfizetőknek tudjuk megküldeni.

Felhívjuk szíves figyelmüket, hogy az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai tagdíjuk fejében illetménylapként kapják folyóiratunkat.

A szerkesztőség

Iszidorendi ez: negyaz listum
hatod tündereben

Irodalom:

RÉVAI MIKLÓS, *Antiquitates*. 1803. 21—2 és Tud-Gyűjt. 1838. II, 78—9. — DÖBRENTAI GÁBOR: *RMNy.* I/2. bevezetés. 1838. — BÉKÉSI EMIL, Adalékok a legrégebb magyar Szentírás korának meghatározásához: *Új Magyar Sion* XI, 3—14 és 200—9. — BALASSA JÓZSEF, *Codexek és a nyelvjárások*: *Hunfalvy Album*. 1892. 5—11. — SÁNDOR JÓZSEF, A Bécsi és Müncheni codexek eredetéről: *Ny.* XXI (1892), 124—6. — ZOLNAI GYULA, *Nyelv emlékeink a könyvnyomtatás koráig*. 1894. 111—33. — HORVÁTH CYRILL, *Huszita emlékeink*: *ItK.* VI (1896), 1—12. — DINGFELDER EDE, *Legrégibb bibliánk nyelvéről*. 1901. — MELICH JÁNOS, *Legrégibb bibliafordításunk történetéhez*: *MNy.* VII (1911), 292—3. — SZILY KÁLMÁN, Tamás és Bálint, a biblia első magyar fordítói: *MNy.* VII (1911), 411—5. — ERDÉLYI LAJOS, *Legrégibb bibliánk nyelvjárásához*: *Ny.* XLI (1912), 146—8. — BOGNER MIHÁLY, *A Bécsi-, Müncheni- és Apor-kódex mondattana*. Zsombolya, 1912. — BÖRÖCZ MARCELL, *Ferencesek a középkori magyar irodalomban*. Pécs, 1911. 157—73. — GOMBOS FERENC ALBIN, *Marchia Jakab*: *ErdMúz.* XV (1898), 259—66, 311—21. — SZERECZ A. IMRE, *Kódexek párhuzamos szentírási töredékei*. 1916. 11. — MÉSZÖLY GEDEON, *Legrégibb bibliafordítóinkról*: *MNy.* XIII (1917), 35—44, 71—83. — KARÁCSONYI JÁNOS, *Szent Ferenc rendjének története I*, 317—21. — TIMÁR KÁLMÁN, *Premontrei kódexek. Huszita vagy premontrei biblia?* Kalocsa, 1924. — GÁLOS REZSŐ, *Legrégibb bibliafordításunk: Irodalomtörténeti Füzetek 9. sz.* 1926.; vö. még: *ItK.* XXXIV (1924), 141—3. — WALDPFEL JÓZSEF, *Legrégibb bibliafordításunk*: *ItK.* XXXVII (1927), 69—9. — TIMÁR KÁLMÁN, *Magyar kódex-családok*: *ItK.* XXXVII—XXXIX (1927—29). — UGYANÓ: *Káldi György a legrégebb magyar bibliafordításról*: *ItK.* XXXVII (1927), 270—2. — UGYANÓ, *Forradalmi munka-e a legrégebb bibliafordításunk?*: *Magyar Kultúra* 1930: 1—7. — UGYANÓ, *Legré-*

A huszita mozgalom egyetlen fennmaradt emléke az első magyar bibliafordítás a népi mozgalom fegyvere volt. A bibliát, legalábbis annak nagyobb részét két szerémségi pap: Pécsi (?) Tamás kamanci (ma: Kamenica, Jugoszlávia) oltáros pap és Ujlaki Bálint mester, belcsényi (ma: Beočin, Jugoszlávia) plébános fordította le magyarra. Mind a ketten 1399—1411 között a prágai egyetemen tanultak, és ott ismerkedtek meg Husz János tanaival. A Müncheni Kódexben található naptárkerék arra enged következtetni, hogy a bibliafordítást 1416 körül kezdhették meg és 1441 előtt fejezték be. Az inkvizítorok üldözése elől menekülve Tamás pap sok hívével együtt 1439 nyarán Moldvába menekült, de utolérték és a bibliafordítást elkobozták.

A Huszita Biblia egyik jellemzője, hogy a latin „Spiritus Sanctus”-t magyarra „Szent Szellet”-nek fordították. Jellemző még helyesírása, mely a cseh nyelvben is forradalmi újítás volt. A latinból hiányzó hangokat mellékjeles betűkkel jelölték. Tamás és Bálint pap ezt a mellékjeles helyesírást átvéve a magyarra alkalmazta. Az eredeti kézirat elkobzása után a mellékjeles helyesírás elterjedt a ferenceseknél, majd szélesebb körökben mások is alkalmazták. Némi módosulást szenvedve még a magyar nyelvű könyvnyomtatásban is érezteti hatását, különösen a XVI. század derekán.

A Huszita Biblia eredeti kézírata nem maradt ránk, elveszett. Legkorábbi és az eredeti nyelvállapotot megőrző másolata a Bécsi, Müncheni és Apor-kódex. Más nyelvjárásra átírva némileg módosított szövegét több XVI. századi magyar kódex tartalmazza (Döbrentei-, Keszthelyi, Székelyudvarhelyi Kódex, Jordán-szky-kódex, stb.).

gibb bibliafordításunk eredete: Pannónia 3. sz. Kalocsa, 1931. — ÓMOlv. 246—9. — KARDOS TIBOR, *A laikus mozgalom magyar bibliája*: *Minerva X* (1931), 52—81. — FEST SÁNDOR, *Adalékok az első magyar bibliafordítás kérdéséhez*: *Angol Filológiai Tanulmányok* 2. sz. 1937. — KNIEZSA ISTVÁN, *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*. 1952. 172—9. — KARDOS TIBOR, *A huszita mozgalom és Hunyadi Mátyás szerepe a magyar nemzeti egyház kialakításában*: *Századok* LXXXIV (1950), 121—77, különösen 132—42. — UGYANÓ, *Középkori kultúra, középkori költészet*. Bp., é. n. 148—50. — UGYANÓ, *A Huszita Biblia keletkezése*: *MNyTK.* 82. sz. 1953. és I. OK. III (1953), 127—79. — UGYANÓ, *A magyarországi humanizmus kora*. 1955. 100—2. — KÁROLY SÁNDOR, *Első bibliafordításunk szellet szava*: *MNy.LI* (1955), 303—11. — HÁMORI ANTÓNIA, *Az alany és az állítmány egyeztetése a Huszita Bibliában*: *PAIS-Eml.* 1956. 220—4. — BERRÁR JOLÁN, *Hasonlító kötőszók a Huszita Bibliában*: *MNy.* LIII (1957), 396—403. — MISz. I^o, 94—6. — MÍrodT. I. 121—4.

Zimmer verlag,

avagy a kétnyelvűség furcsa esete a magyar idegenforgalomban

Az elmúlt nyáron az egész országban, de főképp az üdülőkörzetekben már szembeötlő volt a változás: sorra épülnek a magánéttermek, a magánfogadók, üzletek, se szeri, se száma az új, nem állami eredetű vállalkozásoknak. Az öröndetesen színesedő itthoni életnek azonban vannak árnyoldalai, így nyelvi is. Egy különös belső kényszer a magán idegenforgalmat a régebről már ismert, de ma új erővel éledő torz kétnyelvűség felé tereli, leginkább a német-magyar kettősség felé. (Az állami idegenforgalomról most nem szólok, hisz annak nyelvi lehetetlenségeiről, a *Grill Internacionál*-ról és a *Club Tihany*-ról már eleget írtak mások, de megjegyzendő, hogy a nyelvi tunyaság e területen nem sokat változott.)

Miért torz ez a kétnyelvűség? Elsősorban azért, mert ott működik, ahol kevésbé kellene, s ott nincsen, ahol viszont szükség lenne rá. A két- vagy háromnyelvűség (az angollal kiegészülve) leginkább a feliratokon, a cégtáblákon látható. Így pl. a Balaton mentén mind több *Restaurant* és *Gasthaus* működik s egyre kevesebb *vendéglő, étterem, fogadó, szálloda*. Esetenként az idegen fölirat magában áll, magyar megfelelő nélkül.

Az cívásó talán elhiszi, hogy ezúttal nem a szokásos, untig ismételt szövegeket fogom újra citálni. Többől és másról van szó. Egész Nyugat-Európa tudja pl., hogy a német *Gasthaus* fogadót, kiszállót jelent. Mégsem írják ki a francia vagy a finn vagy akár csak a cseh, lengyel szállókra e német szót, hogy a német ajkú odataláljon. Miért kell éppen a magyar vendéglátásban ily nagy mértékben áttérni a németre? Kosztolányit idézhetjük, aki már a két háború között erről cikkezett, s teljes joggal érvelt azzal, hogy a külföldi igen hamar megérti e magyar kulcsszavakat, megfelelő egyéb tájékoztatással mindent megtalál, fölismer, s a szükséges szavakat hamar megtanulja. (Hogy szélső példánál maradjunk: a magyar káromkodásokat meglehetősen nagy számú német és osztrák ismeri.) A német feliratokat persze az előzékenység jeleként is lehet értelmezni, ám ez – egy felszínes nemzetköziség jegyében – végül is sajátosságaink feladásával jár. A magyar táj, a magyar konyha, vendéglátás mégis csak hitelesebb magyar nevekkal, vezérszavakkal, mint a hamis pusztaromantika németül.

Ráadásul a táblák, föliratok, cégjelzések rengeteg hibát tartalmaznak. A sokszor bemutatott bakik és egyes helyesírású szavak helyett egyetlen, fájdalmasan tragikomikus példát idézek csak. A Balaton déli partján egy

kerítésre volt kiírva a következő: *Zimmer verlag*. A tábla alacsony szellemi szintű szerzője a magyar-német szótárt nyilván fölütötte, a *kiadó* szó német megfelelőjének első, főnévi jelentésénél diadalmasan megállt, és szorgalmasan lebetűzte a német szót, amely *könyvkiadó*-t jelent, persze nagy kezdőbetűvel.

Ám nem is ez a legnagyobb baj. Hanem inkább az, hogy a németül tudás véget ér a cégtábla feliratánál (ha odáig egyáltalán tart). Bent a portás, a pincér többnyire már alig tud egy-két szót a kint nagy fénytel hirdetett nyelven. S ezt a magatartást, a félműveltségnek ezt a kérdő, pénzéhes terjedését alighanem kevesen díjazták. Valószínűleg legkevésbé azok, akikért lenne: a jól fizető nyugati turisták. A Balatonon az idén láthatóan kevesebben voltak a jobb jövedelmű közép- és felsőosztálybeliek és többen a kisebb keresetű, igénytelenebb kétkeziek.

Vajon ehhez az igényszinthez kell a magyar idegenforgalmat igazítani? Ezért majdnem lehetetlen még ma is a megbízható tájékozódás idegen nyelven bárhol az országban? Ennek a nyelvi igénytelenségnek és felszínes hajbókolásnak bizonytalannal egyre kevesebben fognak felülni, így a bevételek csökkennek, miközben a hazai nyaraló vagy utazó továbbra is kizárva érzi magát mindenütt, most már nem hivatalosan, hanem magánalapon.

Joggal merül föl ezután újból a szabályozás kérdése. Ez azonban bonyolult ügy, s – mint eddig is tapasztalható volt pl. az üzletnevekkel kapcsolatban – nem jár fölítetlen eredménnyel. Központilag csak hosszú távon és áttekintően várható változás az anyanyelvi nevelés javításával, a nyelvi öntudat növelésével s persze az idegen nyelvek erőteljesebb tanulatásával. Az általános oktatás révén a kialakuló új műveltségműveletrészeként kell terjeszteni, hogy a hivatásosság összetevője a nyelvi öntudat és az idegen nyelv-tudás, illetve annak megfelelő szintű alkalmazása.

Közvetlen megoldásként az új kereskedelmi, idegenforgalmi testületek, kamarák, egyesületek és az új önkormányzatok leendő tevékenysége kínálkozik. Az ő feladatuk lesz, hogy szakmájukban, illetve területükön az igénytelenség, a műveletlenség ne tegyen tönkre mindent. S hozzájuk nemcsak központilag lehet és kell majd fordulni az igényeseknek, hanem helyben is, hogy egy táj, egy település hagyományait és arculatát ilyen apróságokkal is hitelesen életben tarthassák vagy életre keltessék a helyiek.

Tolcsvai Nagy Gábor

Az amerikai magyarok nyelvhasználatáról

Kontra Miklós: Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból. *Linguistica, Series A, 5. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1990.*

Nem sokan tudják Magyarországon, hol fekszik South Bend, ez a Szeged nagyságú amerikai kisváros. Pedig a Michigan-tó déli partján, Chicagótól nem messze több mint ötezer magyar él ebben a közösségben. Az első magyarországi bevándorlók 1882-ben érkeztek ide, katolikus és református egyházközséget szerveztek, és fenntartottak két magyar iskolát. Négy hullámban érkeztek magyarok South Bendbe, s ez különíti el négy csoportjukat, 1. az öreg amerikásokét, 2. a II. világháború utániakét, 3. az ötvenhatosokét és 4. az Amerikában születetteket. Kontra Miklós a most napvilágot látott kötetben, a II. világháború után kivándoroltak kivételével, három generáció képviselőit szólaltatja meg. A szerző az anyaggyűjtést 1981-ben zárta le. A negyven adatközlővel készült interjúkat számítógép segítségével elemezte. Az elemzés kiterjedt a fonetikai-fonológiai, grammatikai, lexikai és nyelvhasználati jelenségekre, s azokat összevetette a hazai (szten-derd) magyarral. Kontra megállapításai közül csak néhányat idézek: az óhazai *ou, öü* típusú, nyelvjárási kettőshangzókat egyes bevándorlók megőrzik, sőt gyermekeik is eltanulják, a magyart eredetileg kettőshangzók nélkül beszélők azonban – angol hatásra – *ei* és *ou* típusú kettőshangzókat ejtenek. A hangsúlyozásban a legnagyobb eltérés (ugyancsak angol hatásra) a mondatnagysúlyban található. Ugyanakkor tévesnek bizonyult az a korábbi elmélet, hogy az amerikai magyarok olyan sok angol (kölcson)szóval élnek, hogy az érthetlenné teszi beszédüket. A vizsgálat szerint a beszélgetések során legfeljebb minden 50., de kirívó esetben is csak minden 35. szó volt angol (kölcson)szó. Megfigyelhető a számbeli egyeztetés ingadozása (pl. *mikor fiatal voltunk*), valamint az alanyi és tárgyias ragozás összekeverése, bár ez elsősorban az amerikai születésűekre jellemző. A szórend módosulása is angol hatással magyarázható, pl. a *rendes órabérünk volt negyven cent*. Az angol és a magyar nyelvhasználat egymásra hatásának vizsgálatát a szerző azzal tette teljessé, hogy adatközlőivel angol nyelvi interjúkat is készített, mert csak így lehet összevetni a beszélő magyart a beszélő angollal. Az angol nyelvi gyűjtés eredményeit Kontra most készülő könyvében teszi közzé.

Thimar Márta

Magyarosított (?) nevek...

Az emberi szellem és a világtörténelem számos külföldi jelességének nálunk "magyarosított" neve van: a mi népünk a maga szokása szerint ejti és – kevesebb esetben – írja a nevüket. Nem a név lefordításáról van szó (Alexandrosz – [Nagy] Sándor), hanem a szó hangszerkezetének megváltoztatásáról. A magyarítás mértéke többé-kevésbé arányos az egyén népszerűségével, esetleg az iránta érzett ellenszenvvel és az ismeretvilágunkban elfoglalt helyével.

Vizsgálódásom köréből kimaradnak azok a nevek, amelyeknek a kiejtése az egyén nyelvismeretétől függ, pl. Thackeray, Thatcher. Ellenben jellegzetes példának vehetjük a nagy angol drámaköltő nevét, amelyet *sékszpir* formában ejt az angolul jól tudó honfitársunk is, mikor magyarul beszél. Calvin neve a franciául jól beszélő magyar számára is *Kálvin*, Van Goghot *van gog*-nak ejtjük, a holland ejtés kb. *fanhoh*. Az ilyen jellegű változtatás szokásos más nyelvekben is. A franciák Humboldt nevét *obolt* formában

használják, az első magánhangzó orrhangú (nazális), a második ún. nyílt o. Tasso francia neve: *le Tasse*. Idézhetnénk angol és olasz példákat is.

A "magyarításoknak" feltételezésem szerint két fő oka van: 1. Az írásképp magyar értelmezése, pl. Clemenceau – klemanszó (az első magánhangzó francia ejtése é, jöllehet nincs rajta ékezet), Tarzan vagy Tarzán (a magyar e közelebb állna a második szótag angol magánhangzójához). Ebbe a rendbe tartozik a Lenin is. Az orosz "lágyított" *n*-nek közeli rokona a magyar *ny*, itt mégsem használjuk, bár más, kevésbé ismert orosz nevek esetében szabályszerű (Bunyin). 2. Az európai nyelvekre jellemző és eléggé általános redukált magánhangzó a magyar hangrendszerből idegen. Helyére a "magyarosított" nevekben e vagy az írásképpnek megfelelő magánhangzó kerül: Reagan – "régen", Roosevelt (az amerikai elnök családjában használatos kiejtést véve alapul), Milton. A jeles író, Dreiser családi nevének a végén *er*-t ejtünk akkor is, ha az első

szótagot az angol ejtésnek megfelelően *ai* diftongussal mondjuk ki.

Az említett ejtismódok a magyar beszédben általában kötelezőnek vagy ajánlatosnak tekinthetők. Az eredeti hangsor (esetleg téves) utánzását modorosságnak, sznobságnak érezzük. Sajnos, előfordul; itt-ott a rádióban is ilyeneket hallunk: *béthofn*.

Úgy vélem, sokszor megengedhető vagy kívánatos az a betű helyén a hangot használni: Marot, Mozart. Nyelvérzékem szerint viszont a Béza és a Bach nevekben ez nem helyes. Az eredetinek megfelelőbb döbüsszi helyesebb, mint a *döbüsszi* vagy *de-büsszi* (Debussy).

A neveknek ezt a csoportját el kell különítenünk azoktól az idegen családnevektől, amelyekben a magyar – más nyelvekhez hasonlóan – a hangrendszeréből hiányzó hang helyébe valamelyik magyar hangot teszi (é-t az angol *ei* helyére); ezt az írásképp kevésbé, esetleg csak közvetve befolyásolja.

Bán Ervin

Azok az idegen szavak...

A tévé egyik legbájosabb és legműveltebb bemondója valamelyik januári estén így búcsúzott nézőitől, hallgatóitól (az idézet bizonyára nem egészen pontos, a lényeget viszont élethűen ismétlem):

„És most, amolyan *nightcup* (nájtkap) gyanánt, hallgassák meg, kedves nézők...” S itt egy zeneszám címe következett.

Valószínűleg éjszakai italhoz, lefekvés előtti itókához akarta hasonlítani a rokonszenves bemondónő a búcsúdalt vagy búcsúműsorszámot.

Ámde – minden logikával ellentétben – azt bizony nem *nightcup*-nak hívják, hanem *nightcap*-nek, s *nájtkap*-nak mondják, akár a hálósapkát (egyébként 'utolsó mérkőzés'-t is jelenthet). Lásd az Ország-héle angol-magyar nagyszótár 1960-i kiadásának 1248. lapját.

Miért kerül ez a kis írás az Édes Anyanyelvünkbe?

Hát csak azért, mert a más anyanyelvének a tiszteletben tartása sem lényegtelen. Továbbá: az idegen szavak használata néha elkerülhetetlen, néha nem baj, sokszor azonban szükségtelen. A fenti eset – szerény véleményem szerint – az utóbbi kategóriába tartozik. De ha már bekerült az az idegen szó a szövegünkbe – legalább használjuk helyesen!

Élan – hallom a rádió déli krónikájában, kifogástalan francia kiejtéssel, remekül artikulált *é*-vel, s franciásan, kifogástalan orrhangot ejtett *a*-val. Csakhogy: magyar mondatban. Nem lehetett volna *lendület*-et mondani? Vagy az nem elég előkelő? Túlságosan póriás?

És azok az idegen nevek...

MacFarlane, Reagan elnök egykori közel-keleti megbízottja, sokáig *mekferlen*-vel tévénk számára. Mire kezdtek helyesen *mekfárlén*-nek ejteni a nevét, már le is mondott. *Far* (ejtsd kb.: fár) annyi mint 'messze, messzi', *lane* (kb. lén): 'ösvény'. A Közel-Keletnél maradvá: Samir izraeli miniszterelnök utónevét sokáig *jihak*-nak ejtették a tévé bemondói, torokhangú *h*-val, mint a *ch*-t például a német *Bochum* városnévben. Márpedig *jic-hak*-nak ejtendő (külön mondandó a *c*, külön a *h* hang). A név jelentése: *lzsák*.

Érdekes, hogy a portugál nevek kezdettől kifogástalanul hangzanak el mind a tévében, mind a rádióban. Nyilván azonnal szakértői véleményt kértek az illetékesek. Nem lehetne ugyanúgy eljárni a többi nyelv esetében? Vagy – ami még egyszerűbb – felülni a Magay Tamás szerkesztette "Idegen nevek kiejtési szótárát"-t?

Balabán Péter

Fotogén fotómodell

Fényképpel illusztrált rövid cikk jelent meg egyik népszerű hetilapunkban egy felettebb csinos, ifjú hölgyről. Megírták róla, hogy *fotogén* küllemű lévén, gyakran látható magazinokban, s szívesen foglalkoztatják *fotómodellként*.

Örültem az első pillantásra ellentmondásosnak látszó helyesírási ketősségnek!

Iskolai tanulmányok alapján a legtöbb emberben fizikai, biológiai ismeretek idéződnek fel a "fényt adó, világító" jelentésű *fotogén* szó hallatán. A szintén a görögből származó *photokémia*, *photométer*, *photoszféra*, *fotoszintézis* szavakban a *foto*- előrész a vele összekapcsolt szónak, fogalomnak ugyancsak a fényvel kapcsolatos voltára utal. A *fotogén* fényképezési műszóként is összefügg a fényvel; jelentése: "fényképezésre alkalmas, fényképen jól mutató".

Meglehetősen hosszú belső fejlődés, valamint idegen nyelvi minták eredményeképpen azonban egy "fénykép" jelentésű önálló *fotó* szó is támadt nyelvünkben. Ennek szóvégi hosszú *ó*-ját a vele alkotott összetételekben is megtartjuk: *fotoalkállítás* (=fényképiállítás), *fotoöntázis*, *fotoművészt*, *fotoóriporter*; s persze: *fotómodell*, mert fotók, fényképek készülnek a hölgyről, aki *fotogén*.

Zimányi Árpád

Az anyanyelvi nevelés száz napja

Már-már szólássá vált a „száznapos türelmi idő” kifejezés, melynek jelentését a sajtó a mindennapi használat során úgy módosította: valamely várakozási idő lejártával nem rendezett régi adósság.

Az anyanyelvoktatás száz napos adóssága a középiskolai tankönyvek. A mai tankönyvek egy megújító folyamat keretén belül születtek; a hatos kutatási főirány lelkes csapatának műhelymunkájára alapozva, rövid, szűk körű iskolai kipróbálás után azonnal kikerültek az intézményekbe.

A munkák akkoriban, 1978-ban jelentős hézagot pótoltak, s nem a hatos főirány hibája, hogy a kialakult, jól dolgozó, kutatási és gyakorlati oktatási bázissal is rendelkező munkacsoport tagjait támogatás, pénz híján szűkekre eresztették. Lényegüket tekintve tehát a jelenleg használatos könyveket úgy kellene alkalmaznunk, mint egy lehetséges változatot, mely a megelőzőkhöz képest alapvetően új szakmai bázison, metodikai szemléleten alapul. A változások a következőkben foglalhatók össze:

1. A nyelvtudomány fejlődésének követése

Nemcsak a meglévő részterületeken értek el a tudósok olyan eredményeket, amelyek korábban nem voltak jelen az oktatásban, hanem a régiek mellett megjelentek azok az új diszciplínák – például a szövegten vagy a szemiotika – is, amelyek a pedagógusok előtt is ismeretlenek voltak.

2. Az interdiszciplináris tudomány kialakulása

A fentebb említett új fejezetek a legelőbb példái annak, hogy a tudományos haladás egyre szorosabban fűzi az egyes szakstúdiumok kutatásainak eredményeit. Így például az 1978-as tantervben továbbá alakító tényezőkként szerepeltek a filozófia, szociológia, pszichológia legújabb eredményei. Jól megfigyelhetők a leírtak a nyelv és gondolkodás, nyelv és fejlődés, a nyelv rétegződése témáját tárgyaló fejezetekben.

3. Jelenszemléletűség

Háromfajta értelmezésben dominál a fogalom: a jelen tudományos eredményeit használták fel a tanterv és tankönyvek elkészítésekor; a jelen igényei szerint értelmezték a beszédközpontú nevelés elvét; az oktatásban a jelen nyelvállapotot veszik figyelembe.

4. Nyelvhasználat-központúság

A grammatizáló nyelvtanítás helyett a funkciókat bemutató, értelmező felfogás térhódítása.

5. Nyelvművelés

6. Szerkezeti változások

Az 1978 előtti tankönyvek a legkisebb nyelv elemtől való elindulás elvét követték, azaz a hangtántól indulva a mondattanig összefoglalták a leíró nyelvtant, s egy rövid stilisztikai áttekintéssel végződtek. A jelenlegi tankönyvsorozat a kisebb-nagyobb irány helyett a gyakorlat – elmélet – gyakorlat dialektikáját követi. A beszédnek – mind a legkomplexebb, verbális, kommunikatív interakciónak – elemzéséből kiindulva jut el a szabályok megismeréséig, s vizsgálja, hogyan hat ezekre a gyakorlati alkalmazás.

7. Munkáltató módszerek

A tanuló a feladatmegoldások során maga ismeri fel az összefüggéseket, szabályszerűségeket, s így önmaga tudatosítja a tanulás során saját nyelvhasználatát.

Az eddig leírtak értelmében a jelenlegi tankönyvek mind tartalmukban, mind módszereikben kiválóan megfelelnek a követelményeknek. A valóságban azonban egyre több probléma vetődik fel használatuk során. Nyilvánvaló, hogy már

keletkezésük dátuma magyarázatot ad a gondok egy részére. 1978-hoz képest nagy változások álltak be a nyelvtudomány szinte minden területén, s ezért a tankönyvek – noha ez nyilván nem kérhető számon rajtuk – helyenként elavultak.

A módszertani kívánalmaknak alighanem már forgalomba kerülésük pillanatában sem tudtak eleget tenni, ugyanis túlságosan kevés, többnyire azonos nehézségű feladatot tartalmaznak, s így a tanár csak saját példasoraival teheti munkáltatóvá őket. A szaktanárok legnagyobb problémája azonban nem is a munkáltatásban keresendő, a legtöbb gondot a tankönyvek tartalmának eloszlása okozza.

Az elsős anyag nagyon laza – habár ez kétségtelenül lehetőséget ad a felzárkóztatásra –, viszont a másodikos, amely az egész tulajdonképpeni leíró grammatikai anyagot tartalmazza, befejezhetetlen, ugyanis a második évfolyam két felévére korlátozódik. A harmadikos tankönyv szenteltetett a stilisztikának. Az itt kibontakozó ismeretek metodikailag jól kidolgozottak, de tartalmukban módosíthatók. A negyedikos anyag ismét visszatér a szövegtenhez, mint a nyelvtani ismereteket összefoglaló, áttekintő területhez; s itt található a nyelvtörténeti, szociolingvisztikai ismeretek tárgyalása is. A tartalmi problémák mellett az is gondot okoz, hogy sok esetben ismétlődnek az egyes témák, igaz ugyan, hogy újabb és újabb szempontokkal gazdagodva, de a tanításuk közti szünetek megnehezítik az átfogó szemlélet kialakítását.

Összefoglalva a leírtakat: megérett az idő arra, hogy új középiskolai tankönyvekkel segítsük tanárok és tanulók közös munkáját. Célszerű lenne azonban, ha az eljövendő segédletek a valós igényekhez, követelményekhez, intézményrendszerhez igazodnának. A jelenlegi iskolarendszer forrong, átalakul. A tanszabadság adta lehetőségekkel mind többen élnek, jó ötletek, példák alapján újabb és újabb iskolatípusok jelennek meg. Az lenne a legjobb, ha az új tankönyvek valamennyinek az igényeit ki tudnák elégíteni. Ez lehetetlen! – hangzik az érvek nélküli tiltakozás. Az ellenzők legfeljebb arra hivatkoznak, hogy túl nagyok az eltérések, túl tágak a korosztályi keretek. Lehetne azonban megoldást találni, ha valóban helyesen értelmeznénk a tanszabadság fogalmát. A francia egyetemeken jól bevált tematikus füzetek rendszerét kellene alkalmaznunk! A módszer a magyar gyakorlatban azt jelentené, hogy az egyes témákat (pl.: alaktan, mondat, szövegten stb.) füzetzerű kiadványokban, elsősorban tanári kézikönyvként dolgoznánk ki, azaz a szakterületüket legjobban ismerők összefoglalnák, hogy hol tartanak, milyen elméletekkel, iskolákkal, kísérletekkel foglalkoznak, gyakorló pedagógusok pedig feldolgoznák az egyes témákat olyan feladatgyűjteményekben, amelyek korosztályokhoz rendelve tartalmaznák az egyes témákat 10-től 18 éves korig. Ezek mellé a tanulók számára tömör, az életkori sajátosságoknak megfelelő tankönyvek készülnének. Így a tanár a legfrissebb tudásanyagot nyújthatná jól kidolgozott, mintáértékű feladatok segítségével. Lehetővé válna munkájuk során, hogy a legnagyobb mértékben alkalmazkodják osztálya képességeihez, saját szaktanári koncepciójához. S mivel valóban füzetek jelennének meg az anyanyelvi nevelés témaköreiből, lényegesen egyszerűbben és olcsóbban igazíthatnánk ezeket a tudományos és módszertani fejlődéshez.

Lucza Katalin

Ágoston Mihály: Rendszerbomlás?

(Nyelvhasználatunk zavarai)

Fórum, Újvidék, 1990.

A kiadvány az Újvidéken szerkesztett *Nyelvművelő Füzetek* sorozatban jelent meg, ám jellegénél fogva több, mint a sorozat egy újabb tagja. A szerző ugyanis nem elégszik meg a mindennapi nyelvhasználat pontatlanságainak pusztá javításával, mert mint írja: „... rendszerében is óvnunk kellene...” nyelvünket.

A könyv azt a szemléletet képviseli, ami a borítón olvasható mottóból következik: „A nyelv a miénk, a készség az enyém.” Ami azt jelenti, hogy nyelvünk, a magyar nyelv közös kincse mindannyiunknak, éljünk a haza határain belül vagy kívül. „Most arra szeretném felhívni a figyelmet – írja Ágoston Mihály –, hogy önmagában föltétlenül jó az, ha apróbb nyelvi hibák kiküszöbölésén minél többen fáradozunk, de közvetve káros lehet, ha azt hisszük vagy állítjuk is, hogy „megtettünk mindent”, azaz ha azalatt némán tűrjük, sőt hangosan terjesztjük anyanyelvünk „szerkezeti betegségeit”, az olyan jelenségeket, melyek alapján bomlasztják anyanyelvi készségünket. Ezek a „szerkezeti betegségek” anyanyelvi készségünk különféle rendszerbeli tulajdonságát támadták meg: kiejtésünk alapvonásait, nyelvünk grammatikai fölépítését, gondolkodásmódunkat; valamint anyanyelvünkhöz fűződő érzelmi és értelmi magatartásunkat.”

Ezeket a jelenségeket rendszerezi a könyv hat téma köré csoportosítva. Az *Írásmód*-ról szólva szembesíti a szerző az 1978-ban megjelent akadémiai helyesírási szabályzat 11. kiadásában lévő változásokat a mindennapi gyakorlattal. A *Kiejtés*-ről szólva két helytelen jelenségről kapunk tájékoztatást: a szósorvasztásról és a tövéghangmegnyújtásról. A *Grammatikai jelenség*-ről szóló fejezetben olyan nyelvtani vétségekről esik szó, mint helytelen igeragozás és igerhasználat, téves névelő-, névutó- és névmás-használat, valamint szerkezetzavar. A *Nevék* című részben a magyar asszonynevével kapcsolatos torzulásokkal ismerkedhetünk meg. A *Szólásfélék* használatában két megszüvelelő szabályt fogalmaz meg a szerző. A *Fordítás* színvonalát értékelve pedig egyenesen nyelvi „erőszak”-nak nevezi azt a megoldást, amikor nem a megfelelő közismert szót használja a fordító.

Végigolvasva a könyvet meggyőződéssel állíthatjuk, hogy a szerző értelemmel és érzélemmel elemezte a rendszer állapotát. Felelősséggel és szeretettel tájékoztatta a magyar nyelv vajdasági helyzetéről, hangsúlyozva a nyelvek közötti egyenértékűséget.

A mű szemléletformáló szerepe miatt adunk hírt megjelenéséről, és jó szívvel ajánljuk nemcsak a szakemberek figyelmébe, hanem az anyanyelv sorsa, helyzete iránt érdeklődő nagyközönségébe is.

Graf Rezső

Gyórhír

Az Anyanyelvápolók Szövetségének közgyűléséről

Ez a híradás a címben jeölt ünnepi eseményről csupán „előzetese” egy részletezőbb számadásnak (amelyet a következő számban olvashat). Mert – a lapzárta kénszere miatt – közvetlenül az egész napos közgyűlés befejezése után készült, s így csak a „hírvívő” kötelezőnek érzett bár, de hevenyszett jelentése.

Ünnepe volt ugyanis a Szövetségnek a múlt év december 8-án megtartott közgyűlése. Azzá tette Göncz Árpád munkára serkentő üdvözlő (amelyet a köztársasági elnök országos és sürgős ténykedése miatt nem mondhatott el személyesen), az elnöknek, Bánffy Györgynek emelkedett megnyitója, az értékmentő pályázat eredmények kihirdetése, a 75 éves Lőrincze Lajos köszöntése, Grétsy László főtítik össze-foglalója egy esztendő szorgos munkájáról, valamint a már 900-nál nagyobb létszámú nyelvápoló tagságból megjelenteknek gondolatgazdag, élénk és termékeny vitája.

Jelen voltak a szomszédos országok magyar nyelvápolóinak képviselői is. Valamennyien példásan tettek ta-

núságot anyanyelvünk munkás szeretetéről, hazaiakat is lelkesítő öntudatosságukról, elszánt és tiszteletreméltó tettekrezségükéről nyelvünk tisztaságának és érvényesülésének érdekében. Hírhozsuk Erdélyből, a Felvidékről, a Délvidékről és Kárpátaljáról, nyelvmlvelő társaságok és csoportok ígértes működéséről a záloga mozgalmunk egész nyelvterületre kiterjedő terebélyesedésének.

Nagy gondokról, szerénységükben is biztató eredményekről, tervekről egyaránt sok szó esett a közgyűlésen. Érintőleges felsorolásuk is a mozgalom tagságának elhivatottságáról szóljon az alábbiakban.

A közéletben, a sajtóban, a tömegtájékoztató eszközök műsoraiban előforduló nyelvi és stílusis vétségek megelőzése – mint szellemi környezetvédelem – feladata a szövetségnek. Mintegy társadalmi ellenőrzésképpen üdvösen vállalhatja a figyelemfelhívást – akár levelezésben is – a helytelenségekre, kiterjesztve működését a tankönyvekre is. Továbbképzésre késztetendők még azok is, akik „mikrofonengedéllyel” rendelkeznek. A tévé és rádió nyelvmlvelő műsoraik számát növelni szükséges, s a

„továbbképzés” mind belső, mind szélesebb körökben növelné a tiszteletet és készséget a tiszta beszéd és művelt nyelvhasználat iránt. A lapokban hasznos lenné szakmai nyelvi rovat rendszeresítése is – szolt a javaslat.

Hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonít a szövetség az iskolai anyanyelvi nevelés fejlesztésének, azt bizonyítja, hogy erről részletes szakvéleményt is készített. Nem kevésbé tanúsítja részvételét a nevelők továbbképzésében az Egerben megrendezett anyanyelv-oktatási napok sikere ez év augusztusában. Nemzetközivé szélesült a külföldi tanárok számára Békéscsabán szervezett továbbképző tanfolyam. A „Beszélni nehéz” köröknek már országos hálózata alakult ki az iskolákban. A Kazinczy Alapítvány bizottsága támogatja a közismert szépkiejtési és nyelvhasználati iskolai versenyeket, táborokat. Helyi kezdeményezésből fejlődött országossá az általános iskolások számára meghirdetett szolnoki Verseggy-verseny.

Mozgalmunk fontos iskolai és társadalmi eseménye lesz 1991-ben „A magyar nyelv hete”. Ezt bizottság készíti elő, Lőrincze Lajos vezetésével. A központi téma jól fejezi

ki a szövetség szándékát is: „Beszéd- és érintkezés-kultúra mai társadalmunkban”. A központi megnyitó megszervezését Győr-Sopron megye vállalja (de szívesen vállalná Szabolcs-Szatmár is).

A szövetség munkájának kiterjesztését helyi és megyei szervezetek alakulása segíti (erre már vannak példák). A program hatékonyságát pedig a kisebb-nagyobb körökben, klubszerű társulásokban folyó gyakorlati felvilágosítás és serkentő befolyásolás növelheti. Evégből javaslat hangzott el a szövetségünk ifjúsági tagozatának megszerzésére. Ennek jelentősége az utánpótlás nevelésében is számottevő.

Mindezeknek a javaslatoknak-terveknek valóra váltását segíti a szövetség alap-szabályának – csekély terjedelmű, de célirányos – módosítása. Az elfogadott kiegészítések bizonyára a jelenleginél is nagyobb esélyt adnak a szövetség küldetésének szolgálatára, amelyet egy Kosztolányi-idézzel fejezzünk ki: „... hogy torzítatlanul adhassuk át nyelvünket utódainknak.”

Szende Aladár

Megújulóban a Szarvas Gábor nyelvmlvelő napok

1990 őszén jeles évfordulóhoz érkezett Adán a „Szarvas Gábor Nyelvmlvelő Napok” rendezvénysorozat. Huszonöt éve rendezték meg először, s azóta kétévtenként gyűlnek össze a jugoszláviai Vajdaságban a magyar nyelvudomány, nyelvmlvelés, nyelvtanoktatás meghívott szakemberei, hogy magyarországi nyelvészekkel karöltve megvitassák a vajdasági magyar nyelvhasználat, nyelvtanoktatás, nyelvmlvelés egy-egy időszerű kérdéskörét. Így emlékeznek Ada nagy szülőföldre, Szarvas Gáborra, a magyar nyelvmlvelés úttörő szellemű alkotójára, a Magyar Nyelvőr első szerkesztőjére.

Az 1990. évi jubileumi előadás-sorozatot 1990. október 25-e és 27-e között rendezték meg. Az első nap délutánján az adai Cseh Károly Általános Iskolában kezdődött a sorozat, az irodalmi nyelvmlvelő diákstúdió nyilvános rádiófelvételét nézhették, hallgathatták meg az érdeklődők. A másor vezető tanára Szabó Szabados Ilona volt. A második napon, pénteken a Moholi Művelődési Központ színháztermében általános iskolások nyelvi vetélkedője zajlott, Szőnyi Ilona játékvezető irányításával. A színháztermet zsúfolásig megtöltő közönség örömmel hallgatta a versenyrész részt vevő 7. osztályos tanulók okos és ügyes válaszait, megoldásait, akár szinonimavagy szóláskeréses, akár rögtönzött fogalmazás volt a feladat. A gyerekek teljesítményét szakavatott zsűri értékelte.

Délután az adai egészségház tanácsstermében e beszámoló írója tartott előadást, konzultációt a nyelvi játékok, vetélkedők módszertanáról.

Ebben szó volt a nyelvi játékokról mint a nyelvi ismeretterjesztés egyik népszerű módjáról, a feladványok jellegéről, hogyan játsszunk tanulókkal, felnőttekkel. A szép számú hallgatóság számos kérdést tett fel, ezek érintették a vetélkedőszerzés módjait, az egyéni és a csapatversenyek értékelését, a helyesírási és a nyelvhelyességi feladatok arányait, a feladatok alkalmazását s még több hasonló kérdéskört.

Szombaton délelőtt a rendezvény résztvevői megkoszorúzták Szarvas Gábornak Ada központi terén álló mellszobrát. Molnár Csikós László (Újvidék) megemlékező szavai után elhelyezték koszorúikat a Vajdasági Magyar Nyelvmlvelő Egyesületnek, az Adai Művelődési Központnak, a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövetségének és a Magyar Nyelvőr folyóirat szerkesztőségének képviselői.

A koszorúzási ünnepség után nyitották meg a Szarvas Gábor Nyelvmlvelő Napok emlékkiállítását, amelyen a résztvevők megtekintették az elmúlt 25 év rendezvényeinek történetét megörökítő fényképanyagot, a régi meghívókat, sajtóbeszámolókat. Ezt követte a találkozó díszülése az adai színházteremben. A Vajdasági Magyar Nyelvmlvelő Egyesület elnöke, Kaszás Károly, az Újvidéki Rádió főszerkesztője itt adta át a Szarvas Gábor-díjakat. Elsőként Lőrincze Lajosnak, aki a Szarvas Gábor Nyelvmlvelő Napok eddigi rendezvényein tartott színvonalas előadásaiért, a rendezvények sikere érdekében kifejtett tevékenységéért kapta a kitüntetést. Szarvas Gábor-díjban részesült még Tényi Radujka, az Adai Mű-

velődési Központ igazgatója, akinek a házigazda szerepkörét betöltő intézmény vezetőjeként végzett áldozatos és lelkes szervező munkáját jutalmazták ezzel a kitüntetéssel.

A díszülés Nyelv és tudat című ülésszakának tudományos előadását Hódi Sándor (Ada) tartotta, aki kendőzetlenül, nyíltan feltárta a vajdasági magyar nyelvhasználat gondjait, beszélt a két-nyelvű iskoláztatás problémáiról, a magyar nyelv hivatali alkalmazásának nehézségeiről.

A tudományos előadást vita, konzultáció és kerekasztal-beszélgetés követte. Ezeknek egyik központi témája volt a Szarvas Gábor Nyelvmlvelő Napok jövője. Ezzel kapcsolatban számos új ötlet, gondolat, vélemény hangzott el. Szó esett az adai rendezvénysorozat kiterjesztéséről a Vajdaság más városaira, községeire. Felvetődött a nagyközönség bevonása is a rendezvényekbe, hogy a tudományos előadásokkal, konferenciákkal párhuzamosan legyenek ismeretterjesztő előadások a nagyközönség számára is.

A nyelvmlvelő napokat ünnepi körushangverseny zárta. Az események krónikása azzal a szívet melengető, boldog érzéssel fejezheti be beszámolóját, hogy a magyar nyelvvel való törődés, a róla való gondoskodás határainkon túl, a Vajdaságban jó kezekben van, s a további 25, illetve még több évhez, a kiváló szervezőknek sok sikert, eredményes munkát kívánjon.

Szűts László

Postaláda

Röhögjön-e a riportert? „Már egy éve készülök e lap megírására, ám mindig csak vártam, hogy egyszer újra hálom a rádióban nevet igénket: harsányan nevetett, jót nevettem. De nem! Mintha kitördölt volna a riporterek és egyéb megnyilatkozók emlékezetéből ez a szó. Mindenki mindegyre röhög” – írja levelében Martonosi József (Hajdúszoboszló, Rajk László u. 15. 4200), majd hozzátészi: „Tessék már mondani, én vagyok lemaradva?”

Mi tagadás, kedves le-vélírónk, csakugyan változott a nyelvcsokás a leg-utóbbi fél évszázadban a röhög megítélése tekintetében. Bár még ma is elég durvának számít ez a szó – vagyis egyéni ízlés dolga, hogy valaki használja-e vagy sem –, sokkal szélesebb körben él, mint néhány évtizede. Egy-két, igaz, szintén nem valami magas röptű, emelkedett stílusú tárgyalási formulában nem is igen lehet a nevet-tel helyettesíteni. Itt van pl. ez az újabban divatozó kifejezés: *hülyére röhögi magát*. A *hülyére neveti magát* nem jobb, ha-

nem rosszabb volna, mert az ugyancsak kissé (vagy nem is csupán kissé?) durva *hülyére* alakkal nincs stiláris összhangban a „semleges” nevet. Persze, mind a *hülyére röhögi magát*, mind maga a *röhög* szó csak a bizalmas hangvételi társalgás nyelv-ébe illik bele, a rádió mű-soraiba csak kellő okkal, nagy ritkán. A jó riportert még ma sem *hülyére röhögi magát*, hanem *úgy nevet, hogy a könnyei potyognak belé, esetleg a hasát fogja nevetésében*.

Grétsy László

Út – utca. A politikai rendszerváltozás az út- és utcanevek át-, illetve visz-szakeresztelésével is jár(hat). A névadó személye ezt közvetlenül jelzi, – de az út vagy utca „rangad-ás” nem! Pedig erre gyanakszik Kovács András (9023 Győr, Bacsó Béla út 55.). Ezt írja: „Lenin útból ismét Baross utca lett. Leninnek út 'dukált', Baross Gábornak csak utca jár?”

Az út vagy utca besoro-lás nem politikai tartalom. Az út szélesebb és kiépítettebb, az utca kisebb

közlekedési terület. Itt arról lehet szó, hogy egykor (Baross) utca volt, azután fejlődött, szebb lett, s úttá vált a névváltozás idejére. Persze most az lenne a célszerű, ha az egykori Baross utca Baross úttá „lép-ne elő”. Talán így is lesz.

Ám lehet, hogy a ha-gyomány, a megszokás, a régi elnevezés szeretete győz, mint ahogy az édes-anyának az István is még Pistike...

K. Á.

Férfi szabó – férfiszabó. Rutkai Bálint (8088 Tabajd, Kossuth u. 79.) az egybeírás és a különírás egyik érdekes esetéről kér felvilágosítást. Olyan szó-szerkezetek és szóössze-tételek írásmódjára kíván-csi, amelyeknek az előtag-ja a férfi, illetve a nő(i).

A „férfias” kapcsolatok írásmódja talán egysze-rűbb. Ha minőségjelzős vi-szony van a két tag között, azaz a jelzett szóban fog-lalt személy nemére uta-lunk, a különírást követjük: *férfi beteg, férfi tanár, férfi vendég*. Ha birtokviszony-ról van szó, az egybeírás a helyes forma: *férfihang* (ki-

nek a hangja?), *férfikéz, férfimunka*. Ebből követke-zik, hogy van *férfi szabó* („férfi nemű”) és *férfiszabó* (férfiaknak a szabója, aki persze lehet nő is...) Ugyanígy: *férfi fodrász – férfifodrász*.

A nő – női előtagú kap-csolatok írásában nem tudjuk ezt a jelen-téstükröző szabályt követ-ni. Hiszen a *női beteg – nőbeteg, női vendég – nő-vendég* nagyjából ugyan-azt jelenti; s nem *női tanár*, hanem *tanárnő*. *Női hang, női kéz, női munka*, – s nem *nőhang, nőkéz, nő-munka*, hanem a *nő(k) hangja, keze, munkája*.

A *női szabó* férfi is, nő is lehet, hiszen ez a szak-mát (nőknek dolgozó sza-bó) fejezi ki. A *szabónő*, il-letve a *férfi szabó* utal a nemre.

Néhány esetben lehet csak az egybe- és külön-írással elkülöníteni a jelen-tést: *női kérdés – nőkérdés, női barát – nőbarát, női bolond – nőbolond, női tisztelet – nőtisztelet*.

Koltói Ádám

„Akiknek nemzeti ismérve, hogy a magyar nyelvhez ragaszkodnak”

Önkéntelenül illyes Gyulának az anyanyelvel kapcsolatban című választott mondata jutott eszünkbe arról a háromnapos őszi találkozóról, amely Édes Anyanyelvünk országos nyelvhasználati verseny megnevezéssel Satoraljaiújhelyen esik meg évente. Célja kezdet óta az anyanyelv ápolásának országos méretű ébrentartása középiskolás diákjaink körében. Olyan ügy, amely hazánk történelme során gyakran volt nemzettudatot fenntartó és hordozó erő. Ebben az évben az erősítette jelentőségét, hogy lehetőség nyílt a határokon túli magyarsággal való kapcsolat újbóli felélesztésére. A versenyzők körében üdvözöl-hettünk kassai, kovásznai, óbecsei tanulókat és őket kísérő tanárokat is.

Új távlatok látszanak kibontakozni annak a szemléletnek az érvényre jutása nyomán, hogy egy magyar nyelv van, bárhol éljen is az, aki anyanyelvét beszéli. Eredményes ápolása tehát csak együttesen képzelhető el. Ezért a ver-seny folytatását minden illetékes indokoltnak és szükségesnek tartja, erkölcsi és anyagi támoga-tását pedig hivatali kötelességének érzi mind a helyi és megyei önkormányzat mind a minisztérium.

Újszerű volt a nyelv életének bemutatása az ünnepi beszédben is, melyet Honti Mária helyet-tes államtitkár mondott. A szónok – aktív ma-gyartanár is – azt a találó megoldást választotta, hogy sorra vette az anyanyelv sokféle szerepét, időrendben haladva a századokon át egészen napjainkig. Az elhangzott gondolatok nagy hatá-sát igazolja, hogy a versenyzők közül többen is hivataloztak a szónok egyes gondolataira szóbeli szereplésük során.

Az írásbeli eredmény mindkét kategóriában jó közepesnek minősíthető. Az országos döntőbe

jutók – a tudatos felkészítésnek köszönhetően – kiegyensúlyozott ismeretekkel érkeztek.

A szóbelin a következő három téma közül le-hetett választani: *A hazaszeretetről* (vitaindító), *A köztársaság ünnepén* (ünnepi beszéd), *Bizom magamban...* (nyilatkozat).

Főként az első és a harmadik téma nyerte meg a versenyzők tetszését. Az új történelmi ün-nep, a köztársaság kiáltásának napja, ennek ér-téke, úgy látszik, még nem eléggé tudatosodott ifjúságunkban. A kis beszédek általában vegyes képet mutattak. (Még mindig akadnak, akiknek nincs három percnyi mondanivalója!) Szerkesz-tés szempontjából erősítő az a képesség, hogy a versenyző ismétlődések mellőzésével le-gyen képes kerek egészzé formálni mondaniva-lóját. Jobban kívánatos ügyelni a mondatnak a szövegbe való beszerkesztésére. Közhelyek, pongyolaság és stilustörést okozó megnyilatko-zások mellett a legsikeresebben szereplők termé-szetesen értékes gondolatokat hordozó, jól meg-szerkesztett mondatokban beszéltek, ügyes szó-noki megoldásokat alkalmaztak. A verseny min-den vonatkozásában méltó volt a hagyományok-hoz, és maradandó élménnyel gazdagította a résztvevőket; remélhetőleg újabb lendületet adva a jövő évi találkozó előkészítéséhez tanároknak, szervezőknek, és a szereplésre az ügy érdeké-ben vállalkozó diákoknak.

Kiemelkedő szereplésükért plakettet és pénz-jutalmat kaptak: Csákvári Dóra (Radnai Béla Gép-író és Gyorsíró Szakiskola – Budapest), Füredi József (Bajáki Ferenc Szakmunkásképző Intézet – Budapest), Ispán Imre (222. sz. Ipari Szak-munkásképző Intézet – Kiskunlacháza), Képe Mónika (Bajza József Gimnázium – Hatvan), Kirsch Attila (Battyányi Lajos Mezőgazdasági

Szakmunkásképző Intézet – Pápa), Kísbáró Edi-na (JPT Gyakorló Gimnázium – Pécs), Kiss An-namária (Tömörkény István Gimnázium – Sze-ged), Laczkó Szilvia (I. István Gimnázium – Bu-dapest), Mátyus Szilvia (Kereskedelmi és Ven-déglátóipari Szakmunkásképző Iskola – Miskolc), Miklósvölgyi Miklós (KLT Gyakorló Gimnázium – Debrecen), Nyőgéri Zsanett (Fischer Mór Porcelá-nipari Szakmunkásképző Intézet – Herend), Romhalmi Imre (110. sz. Széchenyi István Ipari Szakmunkásképző Intézet – Nyiregyháza), Schreiner Orsolya (Horváth Mihály Gimnázium – Szentés), Szabó Ildikó (Bányai Júlia Gimnázium – Kecskemét), Szakállas Olga (Ságvári Endre Gimnázium – Kazincbarcika), Szegedi Csilla (Jó-kai Mór Gimnázium – Komárom), Turóczi Mónika (117. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet – Sátoraljaiújhely), Varga Norbert (Tinódi Sebestény Gimnázium – Sárvár), Vörös Éva (Orlay Kereske-delmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző Inté-zet – Szombathely), Zsirai Tibor (406. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet – Nagykanizsa).

Jutalomban részesített határon túli tanulók: Bocskorás Andrea és Erdélyi Zsuzsanna (Ma-gyar Tanítási Nyelvi Gimnázium – Kassa), Kusztos Ildikó és Török Áron (Kőrösi Csoma Sándor Gimnázium – Kovászna), Szálas Tímea és Bene Annamária (Todor Dukin Gimnázium – Óbecse).

Tanítványaik ismételtelen sikeres felkészítésé-ért emléklapokkal és pénzjutalmat kaptak: Dandé Péterné, a herendi Fischer Mór Porcelánipari Szakmunkásképző Intézet tanára és Tóth Berta-lanné, a komáromi Jókai Mór Gimnázium tanára.

Graf Rezső

A Magyar Rádió Nyelvi Bizottságáról

A Magyar Rádió Nyelvi Bizottságát egy 1976-ban kelt elnökségi határozat alapján a 10/1977. számú elnöki utasítás hozta létre, a korábban alkalmoszerűen működtetett nyelvi munkaközösségek tevékenységének rendszeres és folyamatos folytatójaként. Ez okmány szerint: „A Nyelvi Bizottság létrehozásának közvetlen célja a Magyar Rádióban elhangzó beszéd tisztaságának védelme, az anyanyelvi műveltség színvonalának emelése; közvetett célja pedig, hogy ily módon, sajátos lehetőségeinek felhasználásával, hozzájáruljunk a magyar nyelv művelés országos, nagy munkájához. – A Nyelvi Bizottság feladata: elhárítani, hogy a hibásan fogalmazók, a rosszul beszélők megszólal-hassanak műsorainkban; illetve, hogy a káros nyelvi jelenségek megszüntetésének módjára javaslatot tegyen a Magyar Rádió elnökségének.”

E meghatározásban két elem egyesült: egy „igazgatási” jellegű (eltávolítani, illetőleg távol tartani a mikrofon elé nem való beszélőket) és egy „alakító” típusú (keresni a nyelvi-nyelvhasználati problémák megoldásának módját és eszközeit a Rádióon belül és kívül).

Nagyjából egy évtizedes működés után a kétféle feladat elkülönült egymástól: az 1/1987. számú elnöki utasítás értelmében az elsőt említett, az „igazgatási” jellegű feladatkör ellátására önálló Mikrofonbizottság jött létre; a Nyelvi Bizottság – időközben nyelvi-nyelvhasználati-kommunikációs kiszélesült feladatkörének ellátása mellett – a Mikrofonbizottsággal konzultatív kapcsolatot teremtett, szükséges esetekben felbbiteli feladatokat is ellátva.

A két bizottságnak egymásával érintkező, de mégis elkülöníthető feladatkörét – működésük indoklásából kiindulva – a legújabb (1991. évi) elnöki utasítás a következőképpen rögzíti:

I. A Nyelvi Bizottság feladata és jogköre

A Rádió a széles tömegek tájékoztatásának, művelésének és szórakoztatásának pusztán hanghatással működő eszköze. Ezért tevékenységének nyelvi, nyelvhasználati, kommunikációs modorbeli színvonala saját hatékonysága szempontjából, de az általános beszéd- és magatartáskultúrára tett hatása folytán is, kulcskérdés.

A Magyar Rádió Nyelvi Bizottságának feladata a rádióban elhangzó beszéd tisztaságának, kulturáltságának védelme, a Rádió műsorterületeinek és egyes műsorainak nyelvi-nyelvhasználati elemzése és minősítése (beleértve ebbe a műfaji, stílusbeli, a kommunikatív modort érintő jellemzőknek, és másrésztől a szövegezés hangoztathatóságának vizsgálatát is).

III. A Mikrofonbizottság feladata és jogköre

Minthogy a rádiós munkában a hangzásnak meghatározó szerepe van, a rendszeresen megszólalók beszédének kulturáltsága szakmai követelmény, s így kívánatos a logatásuk és állandó ellenőrzésük a rádiózás hatékonysága szempontjából kulcskérdés.

A Magyar Rádió Mikrofonbizottságának feladata a rendszeresen megszólaltatott, illetőleg megszólaltatni kívánt (belső és külső) munkatársak erre való alkalmosságának elbírálása és működésük folyamán további ellenőrzése. Ennek során figyelemmel kell lennie arra, hogy a meg-

szólalók beszéde kellemes hangzású, előadásmódjuk figyelmet keltő, előadói magatartásuk megnyerő, s az élőszóban fogalmazók szövegalkotása hallás útján követendő legyen.

A bizottság az újonnan jelentkezőket megfelelő beszédminta alapján minősíti, elbírálja alkalmosságukat, és megadja – vagy megtagadja – a megszólalás feltételeként előírt mikrofonengedélyt. Szükség esetén, megfelelő felülvizsgálat eredményeként, jogában áll visszavonni a korábban kiadott engedélyeket is.

A kettéválást és a Nyelvi Bizottság feladatkörének imént jelzett kiszélesítését az tette szükségessé, hogy a megalakulást előkészítő alapfelmérés időszakához képest (erre lásd: Cserés–Deme: A rádióban elhangzó beszédéről. MRT TK Tanulmányok VIII. évf. 4. szám. 1976) az akkor még alig néhány fővel képviselt „egyenest fogalmazó” (műsorvezetői, élőben dolgozó riporteri) gárda a sokszorosára szaporodott, létszámában és működési időtartamában egyaránt; s ez – a korábban főleg fogalmazási és meghangosítási problémák mellett – a kommunikációs magatartás számos kérdését is felvetette.

Először, még 1978-ban, az Ötödik sebesség című műsor átvizsgálásakor kényszerült a bizottság figyelmet fordítani a hagyományos jellemzők mellett az újbakra: a műsor egészének és egyes önálló részének hangvételére, hangnemére; a benne érvényesülő érintkezési stílusra (közte a közönsés és megszólítás formáira, a túlbuzgó tegeződésre, sőt „haverkodásra”); a műsorvezetőnek helyzetével való visszaéléseire (mint az elhangzott riport egyoldalú s már megválaszolatlan „utókommentálása”, a felelőtlenül odavetett „igazságosztogatás”); – röviden szólva: a nyelvi-nyelvhasználati produkció formai oldala mellett az etikai horderejű tartalmi oldalával is foglalkozni, azaz teljes értelmében véve elvégezni „egyes műsorterületek komplex nyelvi-nyelvhasználati elemzését (beleértve ebbe a műfaji, stílusbeli jellemzők vizsgálatát is)” (a 2/1990. sz. elnöki utasítás megfogalmazása szerint).

A vizsgálatok azért jeleztek ezt a szükségességet, mert a létszámnöveléssel – nem utolsósorban: fiatalodással –, majd a fiataloknak az ifjúkori műsorokból a politikaiakba és ismeretterjesztőkbe való átvándorlásával, nem a rádió ment ki az utcára, hanem az utca hatolt be a rádióba. Márpedig „a nyilvános közbeszéd kialakulására és továbbfejlődésére a rádió – s hozzá felcsatolkozva, sőt idestova azt meg is előzve, a televízió – nyelvhasználatát van ma elhatározó hatással. Ezért ezeknek a köznyelv igény- és szintbeli fejlődését nem követniük kellene, hanem irányító szándékkal előtte járniuk. Ez azt jelenti: a tömegtájékoztató eszközök (s közülük is a hanghatással működők elsősorban) nem akkor teljesítik társadalmi feladatukat, ha híven tükrözik azt a zavart, ami beszéd-, magatartás- és érintkezés-kultúrában van, mert azzal, hogy átveszik, csak szentesítik, terjesztik, sőt növelik is; hanem akkor, ha a maguk átgondolt és ki-munkált példájával a letisztulás felé próbálják terelni.” (A tömegtájékoztató nyelvhasználat – szociolingvisztikai megközelítésben. Belső anyag. 1985.)

Tehát „Bármennyire is a rádió berkein belül illetékes a Magyar Rádió Nyelvi Bizottsága, tevékenysége ... kihat az egész nemzeti beszédkultúrára; eredményeivel pozitíve, hiányosságaival negatíve. Korántsem mindegy hát, hogy a rádiós beszéddel való törődés a csekély létszámú Nyelvi Bizottság dolga marad-e a rádiós dolgozók többsége szemében, vagy pedig olyan általános és közös feladattá válik, amelyiknek megoldásában ennek a bizottságnak csak szervező és szakmai irányító szerepet kell ellátnia. A rádiós beszélők tömegeivel szemben a legfelkészültebb és leglelkesebb szakembergárda is tehetetlen; – de velük együtt, szívós akarattal, akár fordulat is érlelhető társadalmi beszédkultúránk sorsában.” (A beszédkultúra helyzete a Magyar Rádióban, a rádió szerepe a magyar beszédkultúrában. Belső anyag. 1982.)

A Nyelvi Bizottságnak ez a közös munkára való törekvése egy évtizednél hosszabb ideig sikerrel járt; a szemrevételezett műsorok készítőinek – és vezetőiknek – túlnyomó többsége megértéssel és köszönettel fogadta a segítő szándékú bírálatokat. – Az utóbbi időben azonban akadt, aki úgy érezte: illetéktelenül „szakmai, politikai, műfaji bírálatra ragadtatják magukat a Nyelvi Bizottság tagjai”, amikor egyoldalú beállítottságú és agresszív hangú kommunikációs stílusát kifogásolják, s ez az eljárásuk „a fényes szelek időszakára emlékeztet”; egyik szerkesztőségvezető szerint pedig a bizottság által alkalmazott elvek „igen tiszteletreméltóak, ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy kissé elrugaszkodtak a valóságtól”, amikor a rádiós beszélőktől megkövetelik az érthető beszédmód minimumát.

A megszólalás feltételül előírt követelményminimum immár másfél évtized óta van érvényben. (Részletet közöltünk belőle lapunk 1990/2. számában, a 12. lapon.) Időközben többször is leszögezték különféle vezetők rádiós fórumok: „A rádiózás – s különösen a rádióban való megszólalás – összetett szakma: mint tömegtájékoztató nem csupán tárgyismeretet kíván meg, hanem hatékony ismeretátadási képességeket is. Ez pedig (némi kommunikációelméleti és lélektani alapismeretek mellett) magas szintű nyelvi-nyelvhasználati-hangoztatási kulturáltságot tesz szükségessé.” (Előterjesztés a rádiós beszédkultúra felülvizsgálata és továbbfejlesztése dolgában. Belső anyag. 1985.)

Az írásom elején idézett legújabb elnöki utasítás nem hagy kétséget afelől, hogy a társadalmunk számára kedvező politikai fordulat nem ad felmentést, ellenkezőleg: az eddigieknél is fokozottabban igényli, hogy megköveteljük a szakmai arravalóságnak legalább a minimumát mindazoktól, akik hivatalos minőségben és hivatászerűen szólnak az állampolgárok millióihoz; alaki-tóan befolyásolva nem csupán társadalmi-politikai tudatunkat, hanem (öntudatlanul, de annál hatékonyabban) nyelvi, kommunikációs, magatartási, érintkezési kultúrájuk alakulását is.

Igy hát a Magyar Rádió Nyelvi Bizottságának vannak még tennivalói a továbbiakban, jócskán.

Deme László

Pontozó

Mindenekelőtt az 1990. évi 3. számban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk közre.

I. **Fejtetőre állított címek.** 1. Kosztolányi Dezső: Hajnali részegség. 2. Juhász Gyula: A munka. 3. Tóth Árpád: Az új Isten. 4. Ady Endre: Az én menyasszonyom. 5. Babits Mihály: Esti kérdés.

II. **Honnan való?** 1. Acsalági acsalapu. 2. Berzenicei berzenkedés. 3. Cigándi cigája. 4. Csömödéri csömör. 5. Ellendi ellentét. 6. Geszterédi gesztenye. 7. Kalocsai kalocsni. 8. Körmendi körmenet. 9. Szélevényi szeleverdi. 10. Tengelici tengeri.

III. **Csacsipacsi növénynevekkel.** 1. Buja tuja. 2. Rab zab. 3. Fád nád. 4. Fogyó bogyo. 5. Durva murva. 6. Kopár gyopár. 7. Dőlő szőlő. 8. Ripacs pipacs. 9. Béna széna. 10. Híres nyíres.

IV. **Költő és műve.** A költő: Louise Labé (1525-1565). Versének címe: Csókolj meg! (1. Álculcs. 2. Folyosó. 3. Kutatók. 4. Pityóka. 5. Csarnok. 6. Megtold. 7. Előbújó. 8. Palermo. 9. Éberség. 10. Lézenső.)

V. **Keresztury Dezső a nyelvről.** Anyanyelvünket is csak akkor ismerjük meg igazán, ha más nyelvekkel össze tudjuk vetni.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 85 pont volt. A nyertesek azok közül kerültek ki, akik megfejtésükkel legalább 75 pontot szereztek. Kétszáz-kétszáz forint értékű könyvutalványt nyertek a következők: Búza Andrea, Miskolc, Középszer u. 38. (3529); Kamarás Oszkár, Székesfehérvár, Kun Béla u. 2. (8000); Kocsis Károly, Budapest, Házi u. 10. II. 22. (1194); Stéhli Ferenc, Budapest, Nyitra u. 5. (1183); Takácsné Egyed Emőke, Tiszabő, Vöröshadsereg út 51/b. (5232). Mindannyiuknak szívből gratulálunk.

A Pontozó új feladatai

I. **Író és műve.** Ha olvasóink helyesen válaszolnak az itt következő meghatározásokra, majd a feleletként beírt szavaknak előbb első, utána pedig utolsó betűit felülről lefelé összeolvassák, megkapják a keresett író nevét és az 1990. évi könyvhétre megjelent regényének a címét. Ezt kell beküldeni. (Megfejtése 15 pont.)

1. A Megbízható úriember írója (Tibor):
2. Petőfi 1846-ban írt verse:
3. Simon István faluja:
4. Lekicsinylő szavakkal illet:
5. Középkori bókoló vers, kórusmű:
6. Életbölcesség egy mondatban:
7. Albert Schweitzer afrikai országa:
8. A Titkos bú című vers írója (Gábor):
9. Itt kötött ki Noé bárkája:

II. **Madárlesen.** Öt madarat rejtettünk el, ezek megtalálása a feladat. Mivel mindegyikre adunk egy-egy eligazító meghatározást, továbbá feltüntetjük a madárnevekben levő magánhangzókat is, olvasóinknak nem lesz nehéz dolguk. De azért nem árt tudniuk, hogy mindegyik pont egy betűhelyet helyettesít. A helyes megfejtésért madaranként 2, összesen tehát 10 pont jár.

1. A tyúkhöz hasonló madár: ..i..a..
2. Borókásban élő madár: ..e..ő..i..ó

3. Üregekben fészkelő madár: ...u...a..a..

4. Hasznos éjjeli ragadozó: ..ü..e...a..o...

5. Karcsú kis énekesmadár: ..a..á...a..i...e..e..ő

III. **Szabad egy táncra?** Tíz meghatározást közlünk. Ha olvasóink helyesen válaszoltak, akkor a megfejtésül beírt szavak visszafelé olvasva mind egy-egy magyar helységnevet adnak. És most következik a táncra való felkérés! Kérjük, felülről lefelé olvassák össze a helynevek kezdőbetűit! Az eredmény egy régi (nem magyar!) táncnak a neve. Ezt tessék beküldeni! 20 pont jár érte.

1. Hurokkal rögzít:
2. Lapokra váló kőzet:
3. Nagyságot, mennyiséget számokban meghatároz:
4. Sokba kerül:
5. Hím állat:
6. Dátum:
7. Ferde szájú, szálkás húsú hal:
8. Debrecenben így mondják: górál:
9. Munkára is, alvásra is buzdíthat:
10. Burkolnivaló, legalábbis az argóban:

IV. **Eleje és vége.** Rejtvényünk minden meghatározásának egy-egy nyolc betűjegyből álló szó felel meg. Helyes megfejtés esetén a szavak első betűi felülről lefelé olvasva egy nagy írónk nevét, az utolsó betűk pedig egyik művének címét adják. Megfejtése 10 pont.

1. Déligyümölcs:
2. Bársonyos kis virág:
3. Készítésza süteményhez:
4. Akvárium lakója:
5. Vezető tisztviselő:

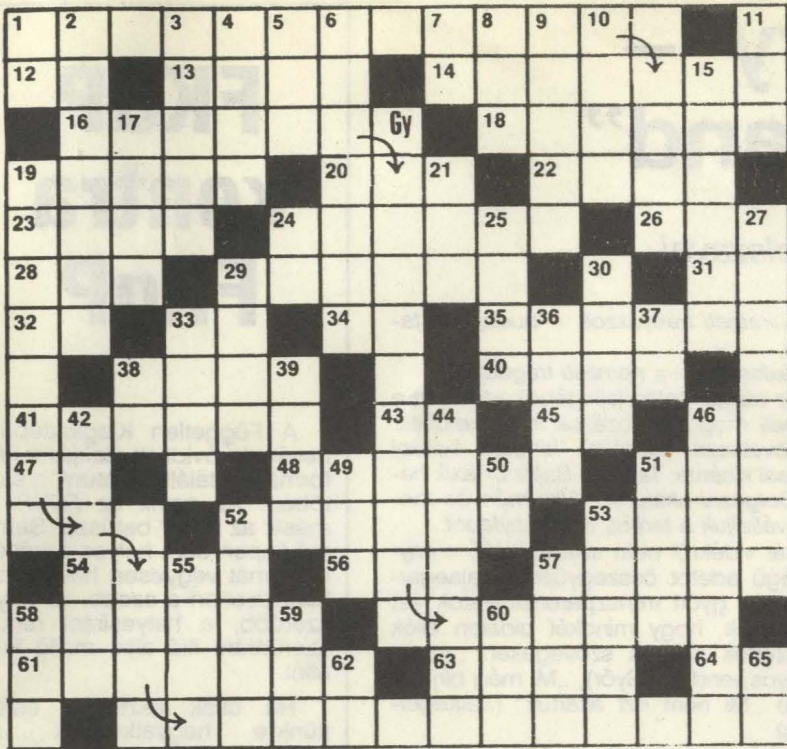
V. **Németh László a nyelvről.** Ha élne, ez év április 18-án lenne 90 esztendőszakadunk egyik kiemelkedő magyar írója és gondolkodója, Németh László, de sajnos, már másfél évtizede eltávozott az élők sorából. Emlékét egyik tanulmányából vett, a nyelvre vonatkozó gondolatával idézzük fel, ezt bujtattuk el rejtvényünk fő soraiban. (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 80 pont. A sorsoláson azok vehetnek majd részt, akik megfejtésükkel legalább 70 pontot szereztek. Azért adunk ennyi „engedményt”, mert nyelvi feladványaink között jó néhány fogós (sőt fogas!) kérdés is akad. Ezeket a nehéz rejtvényeket az ínyenceknek szánjuk. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy még a nehéznek gondoltakat is csaknem mindig helyesen oldja meg a megfejtőknek nagyobbik része.

A rejtvények megoldását 1991. május 15-ig kell beküldeni címünkre: (ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, 1075 Budapest, Kazinczy u. 23-27.) Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, 1364. Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek eredményes fejtőrést kívánnak a rejtvények szerzői:

Doroszlai Elekne (IV.)
Grétsy László - Láng Miklós (III.)
Neumann Edit (II.)
Rózsa Ibolya (I.)
Schmidt János (V.)

Fontos szerepek

VÍZSZINTES: 1. Németh László megállapításának kezdete (zárt betűk: Z, M, L). 12. Távolra mutató szó. 13. Kambodzsai pénzegység. 14. Könnyed hangnemben társalgó. 16. A megállapítás második része (zárt betűk: GY, Ö, Ó). 18. Állatgondozó egyik dolga. 19. Mladá Boleslavban készülő autók márkaneve. 20. Ringo Starr hangszer. 22. A rajzfilmbeli Jerry is ez. 23. Bern folyója. 24. A középső pedál működteti az autóban. 26. Paul Gauguin naplójának első fele! 28. Kábítószer. 29. Üvegházi orchidea. 31. Kávél! 32. E közelebbi. 33. Utóirat, röv. 34. Az irídium vegyjele. 35. Orvosnak készülő hölgy. 38. Filmforgató csoport. 40. Település Debrecen mellett. 41. Kossuth-díjas ballet-táncos, koreográfus, táncpedagógus (Ferenc, 1893-1966). 43. Fogságban van! 45. Rágós tőle a hús. 46. Kórustag! 47. Az ezüst vegyjele. 48. Meghökkenítően furcsa. 51. A germánium és a szén vegyjele. 52. Levélben tudató. 53. Szövetségi állam Brazíliában, Belém a fővárosa. 54. Falu Győr közelében, itt található Radnóti Miklós emlékműve. 56. Rövidítés hazai fogyasztási cikkek csomagolásán. 57. A norvég nemzeti zene kiemelkedő alakja (Edvard, Hagerup, 1843-1907). 58. Becézett Albert vagy Albin. 61. A napot lopva kószáló. 63. Lajos, Madricban. 64. A fordítottja is igekötő.

FÜGGŐLEGES: 1. Azonos zenei hangok. 2. Vonal egy meghatározott része. 3. Nálunk is vendégszerepelt világhírű olasz karmester (Alberto). 4. Szövetség. 5. Rostnövény. 6. Ilyen árat tüntetnek fel a piaci táblákon, cédulákon. 7. Utca közepe! 8. Egri sportklub névbetűi. 9. Primőr zöldségféle, répa és mogyoró között terem! 10. Törékeny anyag. 11. Vitéz. 15. Nagyapáink szalonkabátja. 17. Angol főnemesi cím. 19. A megállapítás harmadik része (zárt betűk: G, G, O, O, A, I). 21. A bór, a fluor és az oxigén vegyjele. 24. Középen állong! 25. Pénzdarab. 27. Az író megállapításának negyedik, befejező része (zárt betű: L). 29. Előtúr a földből. 30. Mennyei kert. 33. Vonaton ül. 36. Bugás virágzatú szürkészöld fű. 37. Ugyancsak. 38. A Séd partjai! 39. A termőnek a virágport felfogó csúcsi része. 42. Hálóhelyet lefekvéshez előkészítő, népies szóval. 44. Ösztökél, serkent. 46. Keleties pamlag. 49. Szófaj. 50. Jelet, betűt vés. 51. A Dráva jobb oldali mellékfolyója Ausztriában. 52. Görög eredetű férfinév. 53. Associated ...; amerikai hírügynökség. 55. Durr követil! 57. Az ostorcsapásnál humánusabb ösztökélés! 58. Török férfinév. 59. Épületszárny. 60. Ugye nem?, latinul (NUM). 62. Katódvég! 65. Zab a kenyere.

Schmidt János

Götz László: Keleten kél a nap

Népszava, 1990.

Götz László nevét itt-hon leginkább a „sumerológiát” kiátkozó egy-két könyvből, cikkből lehetett eddig ismerni. Az Ausztriában élő orvos, östörténetkutató »Keleten kél a nap« című könyvsorozatának egyik kötete 1990-ben – László Gyula méltató előszavával – Magyarországon is megjelent. Götz igen tájékozott, felkészült szerző (bár kissé talán túl magabiztos). Munkájában a nyelvcsaládelmélet alapján kijelölt finnugor őshazaelméletet szembesíti a régészeti kutatások eredményeivel, s az eltérések alapján (melyekre már László Gyula is figyelmeztetett saját gondolatkörében) új elméletet állít fel. Eszerint a magyarság ősi csoportjai délről hódították meg a ma finnugor őshazának tartott vidékeket. Götz így a déli, mezopotámiai nyelvi kapcsolatokat is firtatja művében.

A finnugrisztika, az indogermanisztika ma az elméletek szembesülésének időszakában van. Régi dogmák dőlnek meg, új teóriák születnek. Götz Lászlóé egy a többi közül. A hazai megjelenés végre lehetővé teszi az érvekkel való vitát, s szűkíti az ex cathedra kijelentések lehetőségét.

T. N. G.

„Hungary – no taxiland”

A taxisblokád jelszavai

Kétségtelen, hogy a rendszerváltást követően sem kerül sülyesztöbe a nemrégiben új életre kelt, az átmenet fontos nyelvi eszközévé vált műfaj: a jelszó. Sőt az is valószínű, hogy az éleződő társadalmi feszültségek alkalmanként tömör jelszavakban fejeződnek ki. A társadalmi beállítottság nyelvészet (idegen szóval a szociolingvisztika) egyik fontos feladata a mindennapi nyelvi jelenségek dokumentálása, így nem maradhatnak ki megfigyeléseink közül a jelszavak sem.

Most a rendszerváltást követő első igazi – s tragédiával is fenyegető – megmozdulás, a benzináremelést követő ún. taxisblokád jelszavait vesszük szemügyre. 1990. október 26–28. között az ország főútvonalait, kereszteződéseit lezárták a személy- és teherfuvarozók, valamint támogatóik. Ezzel megbénult az ország közlekedése, akadozott az ellátás, teherszállítmányok, külföldiek lettek a blokád foglyai.

Nyilvánvaló volt az útelzárók követelése: elviselhetetlen a benzináremelés mértéke. Ezért viszonylag kevés jelszót írtak ki; a kereszteződésekben fősorakozó taxik, tehergépkocsik látványa önmagáért beszélt. Október 27-én a Kossuth és a Szabadság téren, másnap pedig a Roosevelten téren kialakult kormánypárti ellendemonstráció résztvevői viszont már sokféle jelszót használtak; hiszen indokolni kellett, hogy miért is kívánják támogatni a kormányt – a mindenkit sújtó ár-emeléssel együtt is. Természetes dolog, hogy a jelszavakra azonnal föltámadtak az „ellenjelszavak” is, így valóságos szópárbaj (jelszópárbaj) alakult ki – ahogy ez ilyenkor szokásos.

Mivel az első híradásokban egyszerűen csak „taxisblokádról” volt szó (kétsős maguk a taxisok, személyfuvarozók tiltakoztak az ilyen egyszerűsítő beállítás ellen), az első szövegek magukat a taxisokat szólították meg: „Taxisok, nem áll, csak megállt mögöttetek az ország”, „Taxisok, vissza a volánhoz, a kormány nem a tiétek”, „Taxisok, vissza a volánhoz, engedjétek el a kormányt”.

A megszólításokon túl leginkább az ellenérveket, ellenérzéseket lehetett a jelszavakból kiolvasni. A kis táblákra festett jelszavakban megfigyelhető volt a tömörítés, a sajátos asszociáció, a nyelvi lelemény. Pl.:

*Fasizmus – kommunizmus – taxizmus
SZDSZ – puccs – fuccs*

Van, akinek Szabad a Demokrácia ellen Szítani? (utalás a Van, aki szabadon szereti SZDSZ-szlogenre)

Taxisok = lenini útonállók

CB-terror

Hungary – no taxiland

Bukaresti bányászok = budapesti taxisok

Taxissztrájk = nemzeti tragédia

Az ellentüntetés jellegéből adódóan a szóbeli megnyilatkozások is előkerültek. A következő jelszók lehetett hallani tapssal kísérve: *Tarts ki, Balázs, Taxik ha-za, Dolgozni akarunk!, Alkotmányos rendet, vállaljuk a terhet, Kormánylapot.*

Bár vidékről nem sikerült kellő mennyiségű adatot összegyűjteni, zalaegerszegi és győri transzparensfóliárok azt bizonyítják, hogy mindkét oldalon állók készítettek sajátos szövegeket: „Alkotmányos rendet” (Győr), „Mi még bírjuk”, illetve „Mi nem ezt akartuk” (Zalaegerszeg).

Tehát az útelzárók részéről tettekben nyilvánult meg egy „nem”, amire szóban érkezett másnap és harmadnap mások részéről egy „igen” válasz. Az útelzárók és támogatóik (a), valamint az ellentüntetésben (kormánypárti demonstráción) résztvevők (b) párbeszédei, tömör jelszavai olykor valóságos szócsatává alakultak. Nézzünk egy ilyen szóbeli vélemény-sorozatot:

(b) – *Éljen Horváth Balázs, éljen Antal, éljen a kormány!*

(a) – *Éljen Palotás!*

– *Éljen a kormány hétezerből!*

(b) – *Dolgozzatok!*

(a) – *Dolgoztunk már eleget, élni akarunk!*

(b) – *Eszközök vagytok!*

(a) – *Bérencek! Mennyit kaptok?*

(b) – *Nem vagytok magyarok! Hazáruulók.*

(a) – *Mondjon le a kormány.*

(b) – *Nem lesz puccs!*

(a) – *Nem vagyunk taxisok! Mi vagyunk többen!*

A szópárbaj ilyen egymásbaillően természetesen csak utólag illeszthető, hiszen többféle csoportosulás, vélemény és helyzet adódott.

A demokráciának, így a szavak demokráciájának is próbaköve volt ez a vita. Szerencsére a szóval szó, az érveléssel szembe. Mindebből az is következik, hogy a vélemények, események és következmények a szópárbaj során még befolyásolhatók, a fizikai összetűzés elkerülhető. Ha viszont elkezdődik az erőszak, akkor már szavakkal érvelni aligha lehet.

Ezért is jelentenek számunkra fontos információt a jelszavak, a szópárbajban elhangzó kijelentések. A szavakkal gyógyítani és megbetegíteni egyaránt lehet – s ezt talán nem árt tudatosítani minden közélet személyiségnek.

Balázs Géza

FKGP kontra FKgP

A Független Kisgazdapárt nevének rövidített alakjával két formában találkozhatunk a sajtóban. Az egyik az **FKGP**, a másik az **FKgP** betűszó. Semmiképpen sem helyes a kétféle formát vegyesen használni; határozottan a szebb, az egyszerűbb, a helyesírási rendszerünkbe illő alak mellé kell állni.

Ha csak esztétikai érzékünkre hagyatkozunk is, könnyű eldönteni, hogy a csupa nagybetűs forma „jobban néz ki”, ez a tetszetősebb. Az összetett *kisgazda* szó belsejéből előtolakodó kisbetű megtöri a betűszó egyöntetűségét, zavarólag hat az olvasóra.

De a vitát nem ez a külsőleges szempont dönti el, hanem az akadémiai helyesírási szabályzatnak az egyszerűsítés elvét érvényesítő, régi és praktikus tanácsa: a betűszók leírásakor nem kell „etimologizálni” (vö. 283. pont). Ezért Magyar Államvasutak = MAV (nem: MAV); Országos Takarékpénztár = OTP (nem: OTp); Ingatlankezelő Vállalat = IKV (nem: IKV); Helyiérdekű Vasút = HÉV (nem: HéV) stb.

Lapunk 1990/2. számának F. P.-vel jegyzett cikke (Két megjegyzés a mozaikszókról) szintén foglalkozik a Független Kisgazdapárt betűszavának helyesíráásával, s ez a rövid írás tud még egy nyomós érvelést említeni. Ez pedig az, hogy „az **FKgP** betűszó mögött egy értelem- és hagyományhamisító 'Független Kisgazda Párt' írásmódot lehet sejteni”.

Az elmondottak alapján csak örömmel lehetne üdvözölni, ha elsőnek maga a párt szakítana – teljesen és véglegesen – a kis g betűs változattal. Ez esetben bizonyos, hogy az írott és az elektronikus sajtó is egységesen a szebb, az egyszerűbb és szabályos **FKGP** formát használná.

Rozsly György